

ଧାତୁ ପ୍ରକରଣ

ଧାତୁ ପରିଚୟ :

ବାକ୍ୟଟିଏ ସାଧାରଣତଃ ‘କର୍ତ୍ତା’ ଓ ‘କ୍ରିୟା’କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ‘କାର୍ଯ୍ୟ’ କରିବା ବା ହେବା ବୁଝାପଡ଼ିଲେ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବୁଝାଉଥିବା ‘ପଦ’କୁ କ୍ରିୟାପଦ କୁହାଯାଏ । ଯଥା :- ବାଳକଃ ପଠତି । ଏଠାରେ ‘ପଠତି’ ବାଳକର ପଠନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ବାକ୍ୟରେ ‘କ୍ରିୟାପଦ’ ଅଟେ ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ କ୍ରିୟାର ମୂଳରୂପକୁ ‘ଧାତୁ’ କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ଉପରୂପକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ‘ପଠ’ ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି ବୋଲି କହିବା । ସେହିପରି କୃ-କରିବା, ଭୁ-ହେବା, ଗମ୍-ଯିବା ଓ ସ୍ଥା-ରହିବା ପ୍ରଭୃତି ୨୧୧୫ଟି ‘ଧାତୁ’ ରହିଛି । ମୂଳଧାତୁରେ ଡିପ୍, ତସ୍, ଝି ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ଆମେ ପଠ୍ + ଡିପ୍ = ପଠତି, ପଠ୍ + ତସ୍ = ପଠତଃ ଓ ପଠ୍ + ଝି = ପଠନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାପଦ ପାଇଥାଉ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଲକାରରେ ପରସ୍ମୈପଦୀ ଧାତୁରେ ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ କ୍ରମରେ ୯ଟି ଓ ଆତ୍ମନେପଦୀ ଧାତୁରେ ମଧ୍ୟ ୯ଟି । ଏହିପରି ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ୧୮ ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରତ୍ୟୟ ‘ଡିପ୍’ର ‘ଡି’ ଠାରୁ ଶେଷ ପ୍ରତ୍ୟୟ ‘ମହିତ୍’ର ‘ତ୍’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ଡିତ୍’ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ଅଟେ । ମୂଳଧାତୁରେ ‘ଡିତ୍’ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗକରି ଆମେ କ୍ରିୟାପଦଟି ପାଇଥାଉ । ତେଣୁ ପରସ୍ମୈପଦୀ ଓ ଆତ୍ମନେପଦୀ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ‘ଡିତନ୍ତ’ ଅଟନ୍ତି ।^୧

ଉଦାହରଣ : ପଠ୍ + ଡିପ୍ = ପଠତି ।

ସେବ୍ + ମହିତ୍ = ସେବାମହେ ଇତ୍ୟାଦି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ପ୍ରକୃତି (ମୂଳ)କୁ ‘ଧାତୁ’ କୁହାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ‘ଧାତୁ’ଗୁଡ଼ିକ (୧) ପରସ୍ମୈପଦୀ, (୨) ଆତ୍ମନେପଦୀ ଓ (୩) ଉଭୟପଦୀ କ୍ରମରେ ୩ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ।

(୧) ପରସ୍ମୈପଦୀ :

କ୍ରିୟାର ଫଳ ‘ପରସ୍ମୈ’ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲେ, ଧାତୁକୁ ପରସ୍ମୈପଦୀ କୁହାଯାଏ । ଯଥା :- ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ରାଜେ ଯଜତି ବା ପାତକଃ ଅନ୍ନଂ ପଚତି । ଏଠାରେ ଯଜ୍ଞର ଫଳ କର୍ତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣର କିମ୍ବା ଅନ୍ନପାକର ଫଳ କର୍ତ୍ତା ପାତକପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏହା ଯଥାକ୍ରମେ ରାଜାଙ୍କ ପାଇଁ କିମ୍ବା ପାତକର ସ୍ୱାମୀପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ‘ପରସ୍ମୈପଦୀ’ ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି ।

(୨) ଆତ୍ମନେପଦୀ :

ଯେଉଁଠାରେ କ୍ରିୟାର ଫଳ କର୍ତ୍ତା ନିଜେ ଭୋଗକରେ, ସେ ସ୍ଥାନରେ ଧାତୁ ଆତ୍ମନେପଦୀ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା :- ସେବକଃ ସେବତେ କିମ୍ବା ଫଳଂ ରୋଚତେ । ଏଠାରେ ‘ସେବା’ କାର୍ଯ୍ୟ ସେବକର ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ‘ରୁଚିବା’ କ୍ରିୟା ଫଳ ଖାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ତେଣୁ ‘ସେବ୍’ ଓ ‘ରୁଚ୍’ ପ୍ରଭୃତି ‘ଆତ୍ମନେପଦୀ’ ଧାତୁ ଅଟନ୍ତି ।

(୩) ଉଭୟପଦୀ :

କେତେକ ‘ଧାତୁ’ ଉପରୂପକ୍ତ ଉଭୟପ୍ରକାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ‘ଉଭୟପଦୀ’ ଧାତୁ କୁହାଯାଏ । କର୍ତ୍ତା ଅନ୍ୟପାଇଁ ଓ ନିଜପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ‘କ୍ରିୟା’ ଉଭୟପଦୀ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା :-

(୧) ମାତା ଅନ୍ନଂ ପଚତି ।

(୨) ରମା ଅନ୍ନଂ ପଚତେ ।

୧. ‘ସୁପ୍ତିତିତ୍ତ’ ପଦମ୍ ।

ଏଠାରେ ‘ପର୍’ ଧାତୁଟି ପ୍ରଥମେ ପରସ୍ମେପଦୀ ଓ ପରେ ଆତ୍ମନେପଦୀ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଏହା ଏକ ‘ଉପସମପଦୀ’ ଧାତୁ ଅଟେ ।

ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ଉପଲବ୍ଧ ସମସ୍ତ ଧାତୁକୁ ‘ଦଶ’ ଗୋଟି ‘ଗଣ’ରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ମହର୍ଷି ପାଣିନିଙ୍କ ଧାତୁପାଠରେ ଦଶଗୋଟି ଗଣର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଲା :- ଭାଦି, ଅଦାଦି, ଜୁହୋତ୍ୟାଦି, ଦିବାଦି, ସ୍ବାଦି, ତୁଦାଦି, ରୁଧାଦି, ତନାଦି, କ୍ରାଦି ଓ ରୁରାଦିଗଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଣର ନାମ, ତା’ର ପ୍ରଥମ ଧାତୁ ସହ ‘ଆଦି’ ବା ପ୍ରଭୃତିକୁ ନେଇ ନାମିତ । ଯଥା :- ‘ଭାଦି’ କହିଲେ ‘ଭୂ’ ଆଦୌ ବା ଆରମ୍ଭରେ ଯାହାର । ଏହିପରି ସ୍ବା, ପା, ଗମ୍ ଓ ବସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ।

ଭାଦି, ଦିବାଦି, ତୁଦାଦି ଓ ରୁରାଦି – ଏହି ୪ଟି ଗଣରେ ୧୮୭୬ଟି ଧାତୁ ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ୬ଗୋଟି ଗଣରେ ମାତ୍ର ୨୩୯ଟି ଧାତୁର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଲକାର :

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ବିଭିନ୍ନ କାଳ (Tenses) ଓ ଅବସ୍ଥା (Mood) କୁ ‘ଲକାର’ କୁହାଯାଏ । ସମୁଦାୟ ୧୧ଟି ଲକାର ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ କେବଳ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତରେ ଓ ଅନ୍ୟ ୧୦ଟି ଲକାର ବୈଦିକ ଓ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର ‘ଲ’ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏମାନଙ୍କୁ ‘ଲକାର’ କୁହାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାତ୍ର ୫ଟି ଲକାରର ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରୁ ଲଟ୍, ଲଢ୍ ଓ ଲୃଟ୍ କୁ କାଳ ଲକାର (Tenses) କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଲୋଚ୍ ଓ ବିଧିଲିଚ୍ ଲକାର ୨ଟିକୁ ଅର୍ଥ ଲକାର (Moods) ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଲକାରଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ସହଜରେ ଜାଣିହୁଏ ।

ଲକାର	ଅର୍ଥ	ଚିହ୍ନିବାର ସଙ୍କେତ
ଲଟ୍	ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ	ଛ, ଛି, ଛୁ, ଛୁଁ, ଛତି
ଲଢ୍	ଅତୀତ କାଳ	ଲ, ଲା, ଲି, ଲୁ, ଲେ
ଲୃଟ୍	ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ	ବ, ବା, ବି, ବୁ, ବେ
ଲୋଚ୍	ଆଦେଶ / ଅନୁଜ୍ଞା ଅର୍ଥରେ	ଅ, ଉ, ହୁ
ବିଧିଲିଚ୍	ଉଚିତ / ସମ୍ଭାବନା ଅର୍ଥରେ	ପାରେ, ପାରୁ, ପାରନ୍ତି, ଉଚିତ

ପୁରୁଷ :

ସଂସ୍କୃତରେ ପୁରୁଷ ତିନୋଟି । ଯଥା :- ଉତ୍ତମପୁରୁଷ, ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରଥମପୁରୁଷ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରିୟା ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦ (ଅହମ୍, ଆବାମ୍, ବୟମ୍) କର୍ତ୍ତା ହେଲେ କ୍ରିୟା ଉତ୍ତମପୁରୁଷ, ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦ (ଭ୍ୱମ୍, ଯୁବାମ୍, ଯୁୟମ୍) କର୍ତ୍ତା ହେଲେ କ୍ରିୟା ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଏବଂ ଅସ୍ମଦ୍ ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଶବ୍ଦ କର୍ତ୍ତା ହେଲେ କ୍ରିୟା ପ୍ରଥମପୁରୁଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ । ଯୁଷ୍ମଦ୍ ସମାନ ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଉଥିବା ଭବତ୍ ଶବ୍ଦ (ଭବାନ୍, ଭବନ୍ତୋ, ଭବନ୍ତଃ ଏବଂ ଭବତୀ, ଭବତ୍ୟୋ, ଭବତ୍ୟଃ) ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମପୁରୁଷର କ୍ରିୟାରୂପକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ ।

୨. “ଭାଦ୍ୟଦାଦୀ ଜୁହୋତ୍ୟାଦିର୍ଦିବାଦିଃ ସ୍ବାଦିରେବ ଚ ।

ତୁଦାଦିଷ୍ ରୁଧାଦିଷ୍ ତନ-କ୍ରାଦି-ରୁରାଦୟଃ ।।”

ମନେରଖ :

- ୧ । ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଓ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ମିଶିକରି ଥିଲେ, କ୍ରିୟା ଉତ୍ତମପୁରୁଷର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା :- ତୁମେ ଓ ମୁଁ ପଢ଼ିବା - ତୁମ୍ଭ ଅହଂ ଚ ପଠିଷ୍ୟାବଃ କିମ୍ବା ‘ଆବାମ୍ ପଠିଷ୍ୟାବଃ’ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଅନୁବାଦ ହେବ ।
- ୨ । ସେହିପରି ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରଥମପୁରୁଷ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ଥିଲେ, କ୍ରିୟା ଉତ୍ତମପୁରୁଷର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଯଥା :- ଅହଂ ସଃ ଚ ପଠାବଃ କିମ୍ବା ଆବାଂ ପଠାବଃ (ଆମେଦୁହେଁ ପଢୁଛୁ) ।
- ୩ । ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ, ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରଥମପୁରୁଷ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ମିଳିତ ଭାବରେ ଥିଲେ ‘କ୍ରିୟା’ ଉତ୍ତମପୁରୁଷର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା :- ଅହଂ ତ୍ୱଂ ସଃ ଚ ପଠାମଃ । ମୁଁ ତୁମେ ଓ ସେ ମିଶି ଆମେମାନେ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ‘ବୟମ୍’ ଅର୍ଥରେ କ୍ରିୟାପଦ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ହୁଏ ।
- ୪ । ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରଥମପୁରୁଷ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ରହିଥିଲେ ‘କ୍ରିୟା’ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା :- ଯୁବାଂ ଯଦୁଃ ଚ ପଠଥ (ତୁମେ ଦୁହେଁ ଓ ଯଦୁ ପଢୁଛୁ) । ଏଠାରେ ତୁମେ ଦୁହେଁ ଓ ଯଦୁ ମିଶି, ତୁମେମାନେ (ଯୁୟମ୍) ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ କ୍ରିୟାପଦ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଏହା ଦୁଇଜଣରୁ ଅଧିକକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ବହୁବଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲା ।

ବଚନ :

‘ବଚନ’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା । କର୍ତ୍ତାର ଏକବଚନ, ଦ୍ୱିବଚନ ଓ ବହୁବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ଥିବାରୁ କ୍ରିୟାପଦର ମଧ୍ୟ ଏକବଚନ, ଦ୍ୱିବଚନ ଓ ବହୁବଚନରୂପ ହୁଏ । କର୍ତ୍ତା ଜଣେ ବା ଗୋଟିଏକୁ ବୁଝାଇଲେ କ୍ରିୟାର ଏକବଚନ, ଦୁଇଟିକୁ ବୁଝାଇଥିଲେ ଦ୍ୱିବଚନ ଓ ଦୁଇରୁ ଅଧିକକୁ ବୁଝାଇଥିଲେ ବହୁବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ତେଣୁ ବାକ୍ୟରେ ଯଥାର୍ଥ କ୍ରିୟାପଦଟିଏ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଧାତୁ, ଲକାର, ପୁରୁଷ ଓ ବଚନଗୁଡ଼ିକୁ ଜାଣିବା ନିହାତି ଦରକାର । ଯଥା :- ତୁମେଦୁହେଁ ପଢୁଛୁ । ଏଠାରେ ‘ପଢୁଛୁ’ କ୍ରିୟାପଦ ପାଇଁ ଆମକୁ ପ୍ରଥମେ ଜାଣିବାକୁ ହେବ ଯେ କର୍ତ୍ତା ‘ଯୁବାମ୍’ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଦ୍ୱିବଚନରେ ଅଛି ଏବଂ ଏହା ‘ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ’ ଅର୍ଥରେ ଲବ୍ଧଲକାର ଗ୍ରହଣ କରିବ । ପଢ଼ିବା କ୍ରିୟା ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତରେ ‘ପଠ’ ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ପଠ୍ ଧାତୁ, ଲବ୍ ଲକାର, ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଓ ଦ୍ୱିବଚନରେ ‘ପଠଥଃ’ ଏଠାରେ ଯଥାର୍ଥ କ୍ରିୟାପଦ ଅଟେ । ତେଣୁ ବାକ୍ୟଟି ‘ଯୁବାଂ ପଠଥଃ’ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ ।

ସେହିପରି :**‘ପଠ୍’ ଧାତୁ, ଲବ୍ ଲକାର**

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ବାଳକଃ ପଠତି	ବାଳକୌ ପଠତଃ	ବାଳକାଃ ପଠନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ତ୍ୱଂ ପଠସି	ଯୁବାଂ ପଠଥଃ	ଯୁୟଂ ପଠଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅହଂ ପଠାମି	ଆବାଂ ପଠାବଃ	ବୟଂ ପଠାମଃ

* ଲଚ୍ଲକାର (ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ‘ଧାତୁ’ମାନଙ୍କର ଲଚ୍ଲକାରରେ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବା ।

- (କ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରିସମାପ୍ତି ହୋଇନଥିଲେ, ସେହି ‘କାଳ’କୁ ‘ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ’ କୁହାଯାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସଗତ ଭାବରେ କରାଯାଏ ବା ହୋଇଥାଏ କିମ୍ବା ଐତିହାସିକ ଘଟଣାକୁ ବୁଝାଇଥାଏ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଅର୍ଥରେ ଲଚ୍ଲ ଲକାରର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ରେଖାଙ୍କିତ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ।

(କ) ପ୍ରମୋଦଃ ପଠତି ।	(ଖ) ସୀତା ନୃତ୍ୟତି ।
(ଗ) କୃଷକଃ ଗଚ୍ଛତି ।	(ଘ) ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ପୂଜୟତି ।
(ଙ) ପବନଃ ବହତି ।	(ଚ) କୋକିଳଃ କୁଜତି ।
(ଛ) ଶିଶୁଃ ହସତି ।	(ଜ) ଅହଂ ଖାଦାମି ।
(ଝ) ତ୍ଵଂ ଲିଖସି ।	(ଞ) ଯୁବାଂ କ୍ରନ୍ଦଥଃ ।
(ଟ) ଆବାଂ ତିଷ୍ଠାବଃ ।	(ଠ) ଯୁୟଂ ଭବଥ ।

ଏଠାରେ ପଠତି, ନୃତ୍ୟତି, ଗଚ୍ଛତି, ପୂଜୟତି, ବହତି, କୁଜତି, ହସତି, ଖାଦାମି, ଲିଖସି, କ୍ରନ୍ଦଥଃ, ତିଷ୍ଠାବଃ ଏବଂ ଭବଥ ପ୍ରଭୃତି ଲଚ୍ଲକାରର କ୍ରିୟାପଦ ଅଟନ୍ତି ।

- (ଖ) ବର୍ତ୍ତମାନର ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ କିମ୍ବା ଅତୀତ କାଳକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଲଚ୍ଲକାରର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :-

- (କ) ତ୍ଵଂ କଦା ଗମିଷ୍ୟସି ? - ଏଷ ଗଚ୍ଛାମି ।
 (ଖ) କିଂ ପାଠଂ ପଠିଷ୍ୟସି ? - ଏଷ ପଠାମି ।
 (ଗ) କଦା ଆଗତୋଽସି ? - ଏଷ ଆଗଚ୍ଛାମି ।
 (ଘ) କଦା ଆନାତାନି ଏତାନି ଫଳାନି ? - ଏଷ ଆନୟାମି ।
 (ଙ) କୁତ୍ର ଗତଃ ଛାତ୍ରଃ ? - ଏଷୋଽସ୍ମି ।

- (ଗ) ‘ଯାବତ୍’ ଅବ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗରେ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ କ୍ରିୟା ଲଚ୍ଲକାରରେ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା :-

- (କ) ଯାବଦହମାଗଚ୍ଛାମି ତାବତ୍ ଅତ୍ର ତିଷ୍ଠ ।
 (ଖ) ପ୍ରଭୋ ! ଗୃହାଣ ଏତତ୍ ଯାବଦାଗଚ୍ଛାମି ।

- (ଘ) ‘ଯଦି ଏପରି ହୁଏ’ - ଇତ୍ୟାଦି ଉପବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ଲଚ୍ଲ ଲକାରର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :-

- (କ) ମିଷ୍ଟାନ୍ନଂ ଯଜ୍ଞସି ଚେତ, ଶୁଭସମାଚାରଂ ବକ୍ଷ୍ୟାମି ।
 (ଖ) ଯଦି ବୃଷ୍ଟିଃ ଭବତି, କୃଷକାଃ ବୀଜାନି ବପ୍ସ୍ୟନ୍ତି ।
 (ଗ) ଯଦି ଶଯ୍ୟାୟାଂ ପଠସି, ଶୀଘ୍ରଂ ସ୍ଵପ୍ନସ୍ୟସି ।

ଅଭ୍ୟାସଃ

୧। ସ୍ତମ୍ଭମେଳନଂ କୁରୁତ ।

‘କ’	‘ଖ’
ଶିଶିବଃ	ପଠତଃ ।
ଭଂ	କୁଜତି ।
ଯୁବାଂ	ଧାବତି ।
ସୀତା ଗୀତା ଚ	ବଦଥଃ ।
କୋକିଳଃ	ହସସି ।
ହରିଣଃ	ଖାଦତି ।

୨। ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟାତ୍ ପାତୁନଂ ଯଥାର୍ଥ-ରୂପାଣି ଲିଖ୍ତ୍ବା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ମମ ମାତା ପ୍ରାତଃ ପଞ୍ଚବାଦନେ ଉଦ୍ଭିଷ୍ଠତି ।

(କ) ସା ତସ୍ୟାଃ ନିତ୍ୟକର୍ମାଣି _____ ।

(ଖ) ସା ଦେବାଳୟେ ଦେବାନ୍ _____ ।

(ଗ) ତଦନନ୍ତରଂ ସା ଭୋଜନଂ _____ ।

(ଘ) ସା ବିଦ୍ୟାଳୟେ ଛାତ୍ରାନ୍ _____ ।

(ଙ) ସା ଛାତ୍ରାଣାଂ ପ୍ରଶ୍ନାନ୍ _____ ।

(ଚ) ସା ଆପଣାତ୍ ପଳାନି _____ ।

(ଛ) ରାତ୍ରେ ସା ଔଷଧଂ _____ ।

(ଜ) ଶୟନକାଳେ ସା ମମ ପିତାମହଂ _____ ।

(କରୋତି, ପୂଜୟତି, ପାଠୟତି, ଆନୟତି, ଶୃଣୋତି, ଖାଦତି, ସେବତେ, ପଚତି)

୩। ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥସ୍ୟ ଧାତୋଃ ଲଟ୍-ଲକାରେ ପ୍ରୟୋଗଂ କୁରୁତ ।

ପିତା : ପୁତ୍ର ! କିମ୍ ଆଗତୋଽସି ?

ପୁତ୍ରଃ : ଆମ୍, ଏଷ୍ଟ _____ । (ଆ + ଗମ୍)

ପିତା : ତାବତ୍ ଅତ୍ର ଏବ ତିଷ୍ଠ, ଯାବତ୍ ଅହଂ ସଞ୍ଜଃ _____ । (ଭୁ)

ପୁତ୍ରଃ : ପିତଃ ! କୁତ୍ର ଗମିଷ୍ୟାବଃ ?

ପିତା : କିଂ ଭଂ _____ (ବି + ସ୍ମୃ) ? ନୂନଂ ‘ଗୋଚିପୁଅନୃତ୍ୟଂ’ ଦ୍ରଷ୍ଟୁମେବ ।

ପୁତ୍ରଃ : ଅସ୍ମିନ୍ ନୃତ୍ୟେ କତିପୟାଃ ନର୍ତ୍ତକାଃ _____ । (ନୃତ୍)

ପିତା : ଦ୍ଵୌ ବାଳକୌ ଏବ, କିଂ ଭଂ ନ _____ ? (ଜ୍ଞା)

ପୁତ୍ରଃ : ନୃତ୍ୟେନ ସହ ତୌ ଗୀତଂ _____ କିମ୍ ? (ଗୈ)

ପିତା : ଆମ୍, ଏକଃ ଗୀତଂ ଗାୟତି, ଅପରଃ ତମ୍ _____ (ଅନୁ + କୃ) ।

ପୁରୁଷ : ଇନ୍ଦ୍ରଂ ନୃତ୍ୟପରମ୍ପରା ସଂପ୍ରତି କୁତ୍ର _____ ? (ଅସ୍)

ପିତା : ପୁରୀଂ ନିକଷା ରଘୁରାଜପୁର ଇତି ଗ୍ରାମେ ଇନ୍ଦ୍ରଂ ନୃତ୍ୟପରମ୍ପରା ଅଦ୍ୟାପି _____ । (ପ୍ର + ଚଳ୍)

(ଆଗଛାମି, ଭବାମି, ବିସ୍ମରସି, ନୃତ୍ୟନ୍ତି, ଜାନାସି, ଗାୟତଃ, ଅନୁକରୋତି, ଅସ୍ତି, ପ୍ରଚଳତି)

* ଲଢ଼ଲକାର (ଅତୀତକାଳ)

(କ) ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଥରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମାପ୍ତ ହୋଇସାରିଥାଏ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ନଥାଏ, ସେହି କ୍ରିୟାକୁ ଅତୀତ କାଳରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଅତୀତ ବା ଭୂତ କାଳରେ ‘ଲଢ଼ଲକାର’ ହୁଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର :

(କ) ପ୍ରମୋଦଃ ଅପଠତ୍ ।

(ଖ) ସୀତା ଅନୃତ୍ୟତ୍ ।

(ଗ) କୃଷକଃ ଅଗଚ୍ଛତ୍ ।

(ଘ) ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ଅପୂଜୟତ୍ ।

(ଙ) ପବନଃ ଅବହତ୍ ।

(ଚ) କୋକିଳଃ ଅକୁଞ୍ଜତ୍ ।

(ଛ) ଶିଶୁଃ ଅହସତ୍ ।

(ଜ) ଅହମ୍ ଅଖାଦମ୍ ।

(ଝ) ଦମ୍ ଅଲିଖଃ ।

(ଞ) ଯୁବାମ୍ ଅକ୍ରନ୍ଦତମ୍ ।

(ଟ) ଆବାମ୍ ଅତିଷ୍ଠାବ ।

(ଠ) ଯୁୟମ୍ ଅଭବତ୍ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରମୋଦର ପଠନ, ସୀତାର ନୃତ୍ୟ, କୃଷକର ଗମନ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟର ସମାପ୍ତି ହୋଇଥିବା ସୂଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ ଲଢ଼ଲକାରରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛନ୍ତି ।

(ଖ) ଲଢ଼ଲକାରର କ୍ରିୟାପଦ ନିର୍ମାଣ କଲାବେଳେ ‘ଧାତୁ’ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରାୟତଃ ‘ଅ’ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ ।^୧ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ (ଲଟ୍‌ଲକାରେ) ଗଚ୍ଛତି ଓ ଅତୀତ କାଳରେ (ଲଢ଼ଲକାରେ) ଅଗଚ୍ଛତ୍ ।

ପଠାମି

ଅପଠମ୍ ।

ସ୍ମରସି

ଅସ୍ମରଃ ।

ପିବନ୍ତି

ଅପିବନ୍ ।

ସେବତେ

ଅସେବତ ।

ଯାଚତେ

ଅଯାଚତ ।

ଲଭତେ

ଅଲଭତ ।

(ଗ) ଧାତୁଟି ଉପସର୍ଗଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ପ୍ରଥମେ ମୂଳଧାତୁର ରୂପ କରି ତା’ ପୂର୍ବରେ ‘ଉପସର୍ଗ’ ଲଗାଯାଏ । ଯଥା :-
ପ୍ର + ବିଶ୍ = ପ୍ର + ଅବିଶତ୍ = ପ୍ରାବିଶତ୍ ।

ଅନୁ + ଧାବ୍ = ଅନୁ + ଅଧାବତ୍ = ଅନୁଧାବତ୍ ।

ପ୍ର + ନମ୍ = ପ୍ର + ଅନମତ୍ = ପ୍ରାଣମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

(କ) ଶିକ୍ଷକଃ ବିଦ୍ୟାଳୟେ ପ୍ରାବିଶତ୍ ।

(ଖ) ଶିକ୍ଷ୍ୟାଃ ଶିକ୍ଷକମ୍ ଅନୁଧାବନ୍ ।

(ଗ) ଶିକ୍ଷକଂ ତେ ପ୍ରାଣମନ୍ ।

* ‘ଅନଦ୍ୟତନେ ଲଢ଼’ । ଯାହା ଅଦ୍ୟତନ ନୁହେଁ ।

୧ । “ଦିବା ବା ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ସୂଚିତ ।

(ଘ) ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟାପଦରେ ‘ସ୍ଥ’ ଯୋଗକଲେ, ଏହା ଅତୀତକାଳକୁ ବୁଝାଏ । ଯଥା :-

(କ) ଗଣ୍ଡକୀର୍ତୀରେ ହିରଣ୍ୟକାଃ ପ୍ରତିବସତି ସ୍ଥ / ପ୍ରତ୍ୟବସତ୍ ।

(ଖ) ଶିଷ୍ୟଃ ଆଶ୍ରମେ ପଠତି ସ୍ଥ / ଅପଠତ୍ ।

(ଗ) ଗ୍ରାମେ କୃଷକାଃ ତିଷ୍ଠନ୍ତି ସ୍ଥ / ଅତିଷ୍ଠନ୍ ।

କିନ୍ତୁ ଏପରି ‘ସ୍ଥ’ ଦ୍ଵାରା ଅତୀତକାଳ କରିବା ପ୍ରାୟତଃ ଦୂର ଅତୀତକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ସର୍ବଦା ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

ଅଭ୍ୟାସ

୧। ଅଧସ୍ତନବାକ୍ୟେଷୁ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳତଃ ଅତୀତକାଳେ କ୍ରିୟାପଦାନାଂ ପରିବର୍ତ୍ତନଂ କୁରୁତ ।

ଯଥା :- ସଃ କଟକେ ପଠତି/ ଅପଠତ୍ ।

(କ) ଅହଂ ଦ୍ଵାଂ ପଶ୍ୟାମି / _____ ।

(ଖ) ତ୍ଵଂ କୁତ୍ର ଗଚ୍ଛସି / _____ ।

(ଗ) ରାବଣଃ ସୀତାମ୍ ଅପହରତି / _____ ।

(ଘ) ଯୁୟଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ କୁରୁଥ / _____ ।

(ଙ) ପିତରୌ ପୁତ୍ରସ୍ୟ ଅଙ୍ଗାନି ସ୍ଫୁଟତଃ / _____ ।

(ଅଗଚ୍ଛଃ, ଅପଶ୍ୟମ୍, ଅକୁରୁତ, ଅସ୍ଫୁଟତାମ୍, ଅପାହରତ)

୨। ଅଧସ୍ତନ ବାକ୍ୟେଷୁ କ୍ରିୟାପଦାନାମ୍ ଅତୀତକାଳତଃ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳେ ପରିବର୍ତ୍ତନଂ କୁରୁତ ।

ଯଥା :- ଛାତ୍ରଃ ସ୍ଵସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟମ୍ ଅକୁର୍ବନ୍ / କୁର୍ବତି ।

(କ) ଶିଷ୍ୟଃ ପ୍ରଶ୍ନାନ୍ ଅପୂଚ୍ଛତ୍ / _____ ।

(ଖ) ବାଲ୍ମୀକିଃ ରାମାୟଣମ୍ ଅରଚୟତ୍ / _____ ।

(ଗ) ଯୁବାଂ ଭୟେନ ଅବଦତମ୍ / _____ ।

(ଘ) ବୟଂ ରାମାୟଣମ୍ ଅପଠାମ୍ / _____ ।

(ଙ) ଆବାଂ ପାଠମ୍ ଅସ୍ମରାବ / _____ ।

ଲୁଚିଲକାର (ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ)

ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ (କ୍ରିୟା) ଆଗାମୀ ସମୟରେ ହେବ, ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କାଳ ଅଟେ । ଏହି ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ଅର୍ଥରେ ‘ଲୁଚିଲକାର’ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା :-

(କ) ପ୍ରମୋଦଃ ପଠିଷ୍ୟତି ।	(ଛ) ଶିଶୁଃ ହସିଷ୍ୟତି ।
(ଖ) ସୀତା ନର୍ତ୍ତିଷ୍ୟତି	(ଜ) ଅହଂ ଖାଦିଷ୍ୟାମି ।
(ଗ) କୃଷକଃ ଗମିଷ୍ୟତି ।	(ଝ) ଦ୍ଵଂ ଲେଖିଷ୍ୟସି ।
(ଘ) ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ପୂଜୟିଷ୍ୟତି ।	(ଞ) ଆବାଂ ସ୍ଥାସ୍ୟାବଃ ।
(ଟ) ପବନଃ ବସ୍ୟତି ।	(ଟ) ଯୁବାଂ ଦ୍ରଷ୍ୟଥଃ ।
(ଡ) କୋକିଳଃ କୁଞ୍ଜିଷ୍ୟତି ।	(ଠ) ଯୁୟଂ ଭବିଷ୍ୟଥ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରମୋଦର ପଠନ, ସୀତାର ନୃତ୍ୟ, କୃଷକର ଗମନ ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟା ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବ, ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ କରୁଥିବାରୁ ପଠ, ଗମ ଓ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାର ଲୁଚିଲକାରରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି ।

ଧାତୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ‘ସେଚ୍’ ଓ କେତେକ ଧାତୁ ‘ଅନିଚ୍’ ଅଟନ୍ତି । ଯେଉଁ ଧାତୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ଇଚ୍ (ଇ) ଆଗମ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ସେଚ୍ ଧାତୁ କହନ୍ତି । ଯଥା :- ଭୁ + ଇଚ୍ + ତିପ୍ = ଭବିଷ୍ୟତି । ସେହିପରି ଗମିଷ୍ୟତି, ପଠିଷ୍ୟତି, ବଦିଷ୍ୟତି ଇତ୍ୟାଦି । ଯେଉଁ ଧାତୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ଇଚ୍ (ଇ) ଆଗମ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ‘ଅନିଚ୍’ ଧାତୁ କହନ୍ତି । ଯଥା :- ପା + ତିପ୍ = ପାସ୍ୟତି, ଦାସ୍ୟତି, କୃଷ୍ୟତି ଇତ୍ୟାଦି ।

- (i) ଲଚ୍ ଲକାର (ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ) ପାଇଁ ଧାତୁରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗେ, ଲୁଚ୍ ଲକାର (ଭବିଷ୍ୟତକାଳ) ପାଇଁ ସେହିସବୁ (ତିପ୍, ତସ୍, ଝି) ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥାଏ ।
- (ii) ‘ସେଚ୍’ ଧାତୁମାନଙ୍କର ଧାତୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ‘ଇଷ୍ୟ’ ଆସିଥାଏ । ଯଥା :-

$$\text{ଗମ୍} + \text{ଇଷ୍ୟ} + \text{ତିପ୍} = \text{ଗମିଷ୍ୟତି}$$

$$\text{ଭୁ} + \text{ଇଷ୍ୟ} + \text{ତିପ୍} = \text{ଭବିଷ୍ୟତି ଇତ୍ୟାଦି ।}$$
- (iii) କିନ୍ତୁ ‘ଅନିଚ୍’ ଧାତୁମାନଙ୍କର ଧାତୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ‘ସ୍ୟ’ ଲାଗିଥାଏ ।

$$\text{ଯଥା :- ପା} + \text{ସ୍ୟ} + \text{ତିପ୍} = \text{ପାସ୍ୟତି}$$

$$\text{ଦା} + \text{ସ୍ୟ} + \text{ସିପ୍} = \text{ଦାସ୍ୟସି ଇତ୍ୟାଦି ।}$$

ଅଭ୍ୟାସ

୧। ସମ୍ମାଷଣଂ ପଠତ । ତତ୍ର ରେଖାଙ୍କିତାନାଂ କ୍ରିୟାପଦାନାମ୍ ଉଦାହରଣରୀତ୍ୟା ବର୍ଗୀକରଣଂ କୁରୁତ ।

ପୁରୁଷ : ପିତଃ ! ଐଷମଃ ଭ୍ରମିତୁଂ କୁତ୍ର ଗମିଷ୍ୟାବଃ ?

ପିତା : ଅହଂ ତ୍ଵାମ୍ ଉତ୍କଳପ୍ରଦେଶଂ ନେଷ୍ୟାମି । ତତ୍ର ଭଗବତଃ ଜଗନ୍ନାଥସ୍ୟ ମନ୍ଦିରଂ ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାବଃ ।

ପୁରୁଷ : କଦା ?

ପିତା : ରବିବାସରେ ଗମିଷ୍ୟାମଃ । ତବ ମାତାଃପି ଯାସ୍ୟତି ।

ପୁତ୍ରଃ : ଉତ୍କଳପ୍ରଦେଶେ ବୟଂ କୁତ୍ର ସ୍ଥାସ୍ୟାମଃ, କିଂ ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମଶୁ ।

ପିତା : ତତ୍ର ରାଜଧାନୀଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରେ ସ୍ଥିତାଃ ବୟଂ କୋଶାର୍କମନ୍ଦିରଂ, ନନ୍ଦନକାନନସ୍ୟ ଜୀବୋଦ୍ୟାନଂ, କଟକସ୍ୟ ବାରବାଟୀ-ଦୁର୍ଗଂ ଚ ଗମିଷ୍ୟାମଃ ।

ପୁତ୍ରଃ : ପ୍ରଭୁଃ ଜଗନ୍ନାଥଃ ଉତ୍କଳସ୍ୟ କୁଳଦେବଃ । ତତ୍ର ଶ୍ରୀମତଃ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନମଠସ୍ୟ ଦର୍ଶନଂ ଭବିଷ୍ୟତି । ଜଗନ୍ନାଥଦର୍ଶନାନନ୍ତରଂ ମହୋଦଧୌ ଯଦି ସ୍ନାନଂ କରିଷ୍ୟସି, ତର୍ହି ଜୀବନସ୍ୟ ଅଖଣ୍ଡଫଳଂ ପ୍ରାପ୍ସ୍ୟସି ।

	କ୍ରିୟାପଦମ୍	ଧାତୁଃ	ଲକାରଃ	ପୁରୁଷଃ	ବଚନମ୍
ଯଥା :-	ଗମିଷ୍ୟାବଃ	ଗମ୍	କୃଚ୍	ଉତ୍ତମ	ଦ୍ୱିବଚନମ୍
	ନେଷ୍ୟାମି	ନୀ	_____	_____	_____
	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାବଃ	ଦୃଶ୍	_____	_____	_____
	ଯାସ୍ୟତି	ଯା	_____	_____	_____
	ସ୍ଥାସ୍ୟାମଃ	ସ୍ଥା	_____	_____	_____
	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମଃ	ପ୍ରକ୍ଷ	_____	_____	_____
	ଗମିଷ୍ୟାମଃ	ଗମ୍	_____	_____	_____
	ଭବିଷ୍ୟତି	ଭୁ	_____	_____	_____
	କରିଷ୍ୟସି	କୃ	_____	_____	_____
	ପ୍ରାପ୍ସ୍ୟସି	ପ୍ର + ଆପ୍	_____	_____	_____

୨। ନିମ୍ନଲିଖିତେଷୁ ପଦ୍ୟେଷୁ ଲବ୍ଧଲକାରକ୍ରିୟାପଦାନି ଲୁକ୍ତଲକାରକ୍ରିୟାପଦାନି ଚ ନିରୂପୟତ ।

(କ) ଅନ୍ନେନ ସଦୃଶଂ ଦାନଂ ନ ଭୂତଂ ନ ଭବିଷ୍ୟତି ।

ତସ୍ମାଦନ୍ନଂ ବିଶେଷେଣ ଦାତୁମିଚ୍ଛତି ମାନବାଃ ।।

(ଖ) କ୍ଷମାଶ୍ରୟଂ କରେ ଯସ୍ୟ ଦୁର୍ଜନଃ କିଂ କରିଷ୍ୟତି ।

ଅତୃଣେ ପତିତୋ ବହ୍ନିଃ ସ୍ୱୟମେବୋପଶାମ୍ୟତି ।।

(ଗ) ନ କର୍ଣ୍ଣଦପି ଜାନାତି କିଂ କସ୍ୟ ଶ୍ୱା ଭବିଷ୍ୟତି ।

ଅତଃ ଶ୍ୱଃ କରଣୀୟାନି କରୋତ୍ୟଦୈବ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ।।

(ଘ) କ୍ରୋଧାତ୍ ଭବତି ସମ୍ମୋହଃ ସମ୍ମୋହାତ୍ ସ୍ମୃତିବିଭ୍ରମଃ ।

ସ୍ମୃତିଭ୍ରଂଶାଦ୍ ବୁଦ୍ଧିନାଶୋ ବୁଦ୍ଧିନାଶାତ୍ ପ୍ରଣଶ୍ୟତି ।।

ଲୋଚ୍ଚକାର (ଆଦେଶ / ଅନୁଜ୍ଞା ଅର୍ଥରେ)

ଲୋଚ୍ଚକାର କୌଣସି କାଳକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଏହା ଆଦେଶ, ଅନୁଜ୍ଞା, ଉପଦେଶ, ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅର୍ଥରେ (Mood) ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା :-

- (୧) ଆଦେଶ ଅର୍ଥରେ : ଭୂ ଶୀଘ୍ରମ୍ ଆଗଛ ।
- (୨) ଅନୁଜ୍ଞା ଅର୍ଥରେ : ଭବାନ୍ ମାଂ ରକ୍ଷତୁ ।
- (୩) ଉପଦେଶ ଅର୍ଥରେ : ସତ୍ୟଂ ବଦ, ଧର୍ମଂ ଚର ।
- (୪) ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅର୍ଥରେ : ମମ ଗୃହେ ଭୋଜନଂ କରୋତୁ ।
- (୫) ପ୍ରାର୍ଥନା ଅର୍ଥରେ : ମାତଃ ! ଭିକ୍ଷାଂ ଦେହି ।
- (୬) ଆଶୀର୍ବାଦ ଅର୍ଥରେ : ଆତ୍ମସ୍ଥାନଂ ଭବ ।

(କ) ନିମ୍ନଲିଖିତେଷୁ ଶ୍ଳୋକେଷୁ ଲୋଚ୍ଚକାରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ଞାନି ରେଖାଙ୍କିତାନି କ୍ରିୟାପଦାନି ପଠତ ।

ତୃଷ୍ଣାଂ ଛିଛି ଭଜ କ୍ଷମାଂ ଜହି ମଦଂ ପାପେ ରତିଂ ମା କୃଥାଃ
 ସତ୍ୟଂ ବୃହନ୍ନୁଯାହି ସାଧୁପଦବୀଂ ସେବସ୍ବ ବିଦ୍ବଜ୍ଜନମ୍ ।
 ମାନ୍ୟାନ୍ ମାନୟ ବିଦ୍ବିଷୋଽପ୍ୟନୁନୟ ପ୍ରଖ୍ୟାପୟ ସ୍ବାନ୍ ଗୁଣାନ୍
 କୀର୍ତ୍ତିଂ ପାଳୟ ଦୁଃଖତେ କୁରୁ ଦୟାମେତତ୍ ସତୀଂ ଚେଷ୍ଟିତମ୍ ।।

(ଖ) ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖିନଃ ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟାଃ ।

ସର୍ବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟନ୍ତୁ ମା ନରାଃ ସନ୍ତୁ ଦୁଃଖିନାଃ ।।

ଅଭ୍ୟାସ

ବନ୍ଧନୀମଧାତ୍ ଯଥାର୍ଥକ୍ରିୟାପଦଂ ବ୍ୟବହୃତ୍ୟ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ଭଜ ସାଧୁ-ସମାଗମମ୍ ।

- (କ) ଭବାନ୍ _____ ଗୃହମ୍ ।
- (ଖ) ଭୂ ପଶ୍ୟ, ଅହଂ _____ ।
- (ଗ) ତବ ମଙ୍ଗଳଂ _____ ।
- (ଘ) ପ୍ରାତଃ ଶୀତଳଂ ଜଳଂ _____ ।
- (ଙ) ହେ ତାତ ! ମାଂ _____ ।
- (ଚ) ନରାଃ ଦୁଃଖିନାଃ ମା _____ ।

(ପିବ, ପଶ୍ୟାମି, ରକ୍ଷ, ସନ୍ତୁ, ଗଚ୍ଛତୁ, ଭବତୁ)

ବିଧିଲିଖନକାର (ଉଚିତ / ସମ୍ଭାବନା ଅର୍ଥରେ)

- (କ) ଲୋଚନକାର ପରି ବିଧିଲିଖନକାର କୌଣସି କାଳକୁ ବୁଝାଇନଥାଏ । କେବଳ ବିଧି (ଔଚିତ୍ୟ) ଓ ସମ୍ଭାବନା ଅର୍ଥରେ (Mood) ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।^୧
- (୧) ବିଧି (ଉଚିତ) ଅର୍ଥରେ ଯଥା :- ସତ୍ୟଂ ବଦେତ, ଧର୍ମଂ ଚରେତ୍ ।
- (୨) ସମ୍ଭାବନା ଅର୍ଥରେ ଯଥା :- ଶ୍ୱେତଃ ଅଶ୍ୱଃ ହୃତଂ ଧାବେତ । ଅଦ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଃ ଭବେତ ଇତ୍ୟାଦି ।
- (ଖ) ଇଚ୍ଛା ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବିଧିଲିଖନକାର ପ୍ରୟୋଗ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :-
- (୧) ଭବାନ୍ ଶୀଘ୍ର ନୀରୋଗୋ ଭବେତ ।
- (୨) ବୟଂ ପ୍ରାତଃ ଇଶ୍ୱରଂ ସ୍ମରେମ ।

ଅଭ୍ୟାସ

୧। ବନ୍ଧନୀମଧାତ୍ ଯଥାର୍ଥ - କ୍ରିୟାପଦାନି ନିରୂପ୍ୟ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନାନି ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ଆକାଶଃ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନଃ, ଅଦ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଃ ଭବେତ ।

- (କ) ମାର୍ଗଃ କର୍ତ୍ତମାନ୍ତଃ, ବାଳକାଃ _____ ।
- (ଖ) ସଂପ୍ରତି ତ୍ୱଂ ତବ ମତଂ _____ ।
- (ଗ) ସ ଅତୀବ ବୃଦ୍ଧଃ, ଅତଃ ପ୍ରାଣାନ୍ _____ ।
- (ଘ) ପରୀକ୍ଷାମୁଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ତେ ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ୟାପାରମେବ _____ ।
- (ଙ) ଅଦ୍ୟ ଅବକାଶଦିବସଃ, ବୟଂ ମନ୍ଦିରଂ _____ ।

(ବଦେଃ, କୁର୍ମ୍ୟୁଃ, ଗଚ୍ଛେମ, ପତେନ୍ୟୁଃ, ତ୍ୟଜେତ୍)

୨। ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନେଷୁ ଧାତୁ-ଲକାରାଣାମ୍ ଉଲ୍ଲେଖଃ ଅସ୍ତି, ଯଥାର୍ଥ ରୂପେଣ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନାନି ପୂରୟତ ।

ସଂସ୍କୃତଂ ପୁରା ଭାରତୀୟାନାଂ ଲୋକପ୍ରିୟା ଜନଭାଷା _____ (ଅସ୍ - ଲଟ୍) । ସଂସ୍କୃତସ୍ୟ ଜ୍ଞାନାତ୍ ଏବ ପ୍ରାକୃତଭାଷାଣାଂ ସମ୍ୟଗ୍ ଜ୍ଞାନଂ _____ (ଭୂ - ଲଟ୍) । ଇୟଂ ଭାଷା ରାଷ୍ଟ୍ରେକ୍ୟସ୍ୟ ସାଧୁକା _____ (ଅସ୍ - ଲଟ୍) । ଭାରତବର୍ଷସ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରଦେଶସ୍ତାଃ ଲୋକାଃ ସଂସ୍କୃତଂ _____ (ଜ୍ଞା - ଲଟ୍) । ସଂସ୍କୃତଂ ପ୍ରତି ନ କସ୍ୟାପି କୋଽପି ସନ୍ଦେହଃ _____ (ଅସ୍ - ବିଧିଲିଖ୍) । ସଂସ୍କୃତ-ବ୍ୟାକରଣମ୍ ଅତୁଳନୀୟମ୍ ଇତି ସର୍ବେ _____ (ବଦ୍ - ଲଟ୍) । ସଂସ୍କୃତ-ପଠନେନ ବୟଂ ଭାରତବର୍ଷସ୍ୟ ଇତିହାସଂ _____ (ଜ୍ଞା - ଲୃଟ୍) । ଅଧୁନା ବିଶ୍ୱେ ବୈଦିକଗଣିତସ୍ୟ ମହତୀଂଚର୍ଚ୍ଚା ବୟଂ _____ (ଦୃଶ୍ - ଲଟ୍) । ନ୍ୟାୟସାଂଖ୍ୟାଦିଦର୍ଶନେ ସଂଗଣକସ୍ୟ ଉପଯୋଗଂ କର୍ତ୍ତୁଂ ଭବନ୍ତି _____ (ଆ + ଗମ୍ - ଲୋଟ୍) । ହେ ଛାତ୍ରାଃ ! ପରମାଦରେଣ ଯୁୟଂ ସଂସ୍କୃତଂ _____ (ପଠ୍ - ଲୋଟ୍) । ଯତଃ ସଂସ୍କୃତଂ ବିନା ଭାରତେ ଜନ୍ମ ନିରର୍ଥକମ୍ ଇତି ଉଚ୍ୟତେ ।

(ଆସୀତ, ଭବତି, ଅସ୍ତି, ଜାନତି, ସ୍ୟାତ, ବଦନ୍ତି, ଜ୍ଞାସ୍ୟାମଃ, ପଶ୍ୟାମଃ, ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ପଠତ)

୧। ‘ବିଧିସମ୍ଭାବନାୟୋଃ ଲିଙ୍’ - ସୂତ୍ର ।

ଧାତୁରୂପ (ତିତ୍ତ୍ୱ)

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ‘ଧାତୁ’ ସମୂହକୁ ‘ଦଶ’ଟି ଗଣରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏକଥା ଏହି ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଭାଗରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ତେବେ କ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ‘ଧାତୁ’ର ରୂପକୁ ‘ଦଶ’ ଲକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ । ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ମାତ୍ର ପୂର୍ବ ଆଲୋଚିତ ଲଟ୍, ଲଢ଼୍, ଲୁଟ୍, ଲୋଟ୍ ଓ ବିଧିଲିଙ୍ଗ ନାମକ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଲକାରକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇ ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁମାନଙ୍କର ସେହି ସେହି ଲକାର ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ଭ୍ରାଦିଗଣ

(ପରସ୍ମୈପଦୀ)

‘ଭୂ’ ଧାତୁ (ହେବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭବତି	ଭବତଃ	ଭବନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭବସି	ଭବଥଃ	ଭବଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭବାମି	ଭବାଃ	ଭବାମଃ

ଲଢ଼୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଭବତ୍	ଅଭବତାମ୍	ଅଭବନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଭବଃ	ଅଭବତମ୍	ଅଭବତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଭବମ୍	ଅଭବାବ	ଅଭବାମ

ଲୁଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟତି	ଭବିଷ୍ୟତଃ	ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟସି	ଭବିଷ୍ୟଥଃ	ଭବିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟାମି	ଭବିଷ୍ୟାଃ	ଭବିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭବତୁ	ଭବତାମ୍	ଭବନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭବ	ଭବତମ୍	ଭବତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭବାମି	ଭବାବ	ଭବାମ

ବିଧିଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭବେତ୍	ଭବେତାମ୍	ଭବେୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭବେଃ	ଭବେତମ୍	ଭବେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭବେୟମ୍	ଭବେବ	ଭବେମ୍

ଅନୁ - ଭୁ (ଅନୁଭବ କରିବା) ସୁଖମ୍ ଅନୁଭବତି; ପରା - ଭୁ (ପରାଭବ ପାଇବା) ପାପାତ୍ ପରାଭବତି । ପ୍ର - ଭୁ (ଉତ୍ପତ୍ତି ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅର୍ଥରେ) ଅମରକଣ୍ଠକାତ୍ ମହାନଦୀ ପ୍ରଭବତି । ରାମଃ ଅସୁରେଷୁ ପ୍ରଭବତି । ସମ୍ - ଭୁ (ସମ୍ଭବ ହେବା ବା ଜାତହେବା) ସମ୍ଭବମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।

ପଠ୍ ଧାତୁ (ପଢ଼ିବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଠତି	ପଠତଃ	ପଠନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଠସି	ପଠଥଃ	ପଠଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପଠାମି	ପଠାବଃ	ପଠାମଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅପଠନ୍	ଅପଠତାମ୍	ଅପଠନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅପଠଃ	ଅପଠତମ୍	ଅପଠତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅପଠମ୍	ଅପଠାବ	ଅପଠାମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଠିଷ୍ୟତି	ପଠିଷ୍ୟତଃ	ପଠିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଠିଷ୍ୟସି	ପଠିଷ୍ୟଥଃ	ପଠିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପଠିଷ୍ୟାମି	ପଠିଷ୍ୟାବଃ	ପଠିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଠତୁ	ପଠତାମ୍	ପଠନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଠ	ପଠତମ୍	ପଠତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପଠାମି	ପଠାବ	ପଠାମ

ବିଧିଲିଖନକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଠେ	ପଠେତାମ୍	ପଠେୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଠଃ	ପଠେତମ୍	ପଠେତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ପଠେୟମ୍	ପଠେବ	ପଠେମ୍

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ‘ପଠ୍’ ଧାତୁ ପରି ହୋଇଥାଏ । ନିନ୍ (ନିନ୍ଦା କରିବା), ବଦ୍ (କହିବା), କୃଜ୍ (କୃଜନ କରିବା), କ୍ରନ୍ (କାନ୍ଦିବା), କ୍ରୀଡ୍ (ଖେଳିବା), ଖାଦ୍ (ଖାଇବା), ଗର୍ଜ୍ (ଗର୍ଜନ କରିବା), ଚର୍ବ୍ (ଚୋବାଇବା) ଜୁଲ୍ (ଜଳିବା), ନନ୍ (ଖୁସିହେବା), ବ୍ରଜ୍ (ଯିବା), ଚର୍ (ବୁଲିବା, ଚରିବା), ପଡ୍ (ପଡ଼ିବା), ଫଲ୍ (ଫଳିବା), ଭ୍ରମ୍ (ବୁଲିବା), ଫୁଲ୍ (ବିକଶିତ ହେବା), ଲପ୍ (କହିବା), ଲୁଣ୍ (ଚୋରିକରିବା), ହସ୍ (ହସିବା), ଖନ୍ (ଖୋଲିବା), ଜୀବ୍ (ବଞ୍ଚିବା), ରକ୍ଷ୍ (ରକ୍ଷାକରିବା), ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ (ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବା)..... ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ଥା (ଅବସ୍ଥାନେ, ରହିବା ଅର୍ଥରେ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠତି	ତିଷ୍ଠତଃ	ତିଷ୍ଠନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠସି	ତିଷ୍ଠଥଃ	ତିଷ୍ଠଥ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠାମି	ତିଷ୍ଠାବଃ	ତିଷ୍ଠାମଃ

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅତିଷ୍ଠତ୍	ଅତିଷ୍ଠତାମ୍	ଅତିଷ୍ଠନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅତିଷ୍ଠଃ	ଅତିଷ୍ଠତମ୍	ଅତିଷ୍ଠତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ଅତିଷ୍ଠମ୍	ଅତିଷ୍ଠାବ	ଅତିଷ୍ଠାମ୍

ଲୁଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସ୍ଥାସ୍ୟତି	ସ୍ଥାସ୍ୟତଃ	ସ୍ଥାସ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସ୍ଥାସ୍ୟସି	ସ୍ଥାସ୍ୟଥଃ	ସ୍ଥାସ୍ୟଥ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ସ୍ଥାସ୍ୟାମି	ସ୍ଥାସ୍ୟାବଃ	ସ୍ଥାସ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠତୁ	ତିଷ୍ଠତାମ୍	ତିଷ୍ଠନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠ	ତିଷ୍ଠତମ୍	ତିଷ୍ଠତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠାମି	ତିଷ୍ଠାବ	ତିଷ୍ଠାମ୍

ବିଧିଲିଙ୍ଗକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠେତ୍	ତିଷ୍ଠେତାମ୍	ତିଷ୍ଠେୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠେଃ	ତିଷ୍ଠେତମ୍	ତିଷ୍ଠେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ତିଷ୍ଠେୟମ୍	ତିଷ୍ଠେବ	ତିଷ୍ଠେମ

ଅଧି - ସ୍ତ୍ରୀ (ରହିବା ଅର୍ଥରେ) - ଶିବଃ କୈଳାସମ୍ ଅଧିତିଷ୍ଠତି ।

ଅବ - ସ୍ତ୍ରୀ (ପୈତୃକ ସହ ରହିବା) - ଅବତିଷ୍ଠତେ (ଆତ୍ମନେପଦା) ।

ଆ - ସ୍ତ୍ରୀ (ଆଶ୍ରୟ କରିବା) - ସଂଯମେ ଯତ୍ନମ୍ ଆତିଷ୍ଠେତ୍ ।

ଉଦ୍ - ସ୍ତ୍ରୀ (ଉତ୍ଥାନ / ଜାଗରଣ ଅର୍ଥରେ) - ଉଦ୍‌ତିଷ୍ଠତ, ଜାଗ୍ରତ ।

ସମ୍ - ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥିର ରହିବା ଅର୍ଥରେ) - ସଃ ସ୍ୱପ୍ନାନଂ ସଂତିଷ୍ଠତେ ।

ପା (ପିଇବା ଅର୍ଥରେ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପିବତି	ପିବତଃ	ପିବନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପିବସି	ପିବଥଃ	ପିବଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପିବାମି	ପିବାବଃ	ପିବାମଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅପିବତ୍	ଅପିବତାମ୍	ଅପିବନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅପିବଃ	ଅପିବତମ୍	ଅପିବତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅପିବମ୍	ଅପିବାବ	ଅପିବାମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପାସ୍ୟତି	ପାସ୍ୟତଃ	ପାସ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପାସ୍ୟସି	ପାସ୍ୟଥଃ	ପାସ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପାସ୍ୟାମି	ପାସ୍ୟାବଃ	ପାସ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପିବତୁ	ପିବତାମ୍	ପିବନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପିବ	ପିବତମ୍	ପିବତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପିବାମି	ପିବାବ	ପିବାମ

ବିଧିଲିଖନକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପିବେତ୍	ପିବେତାମ୍	ପିବେୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପିବେଃ	ପିବେତମ୍	ପିବେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପିବେୟମ୍	ପିବେବ	ପିବେମ

ଗମ୍ (ଯିବା)

ଲଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛତି	ଗଚ୍ଛତଃ	ଗଚ୍ଛନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛସି	ଗଚ୍ଛଥଃ	ଗଚ୍ଛଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛାମି	ଗଚ୍ଛାବଃ	ଗଚ୍ଛାମଃ

ଲଙ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଗଚ୍ଛତ୍	ଅଗଚ୍ଛତାମ୍	ଅଗଚ୍ଛନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଗଚ୍ଛଃ	ଅଗଚ୍ଛତମ୍	ଅଗଚ୍ଛତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଗଚ୍ଛମ୍	ଅଗଚ୍ଛାବ	ଅଗଚ୍ଛାମ

ଲୃଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଗମିଷ୍ୟତି	ଗମିଷ୍ୟତଃ	ଗମିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଗମିଷ୍ୟସି	ଗମିଷ୍ୟଥଃ	ଗମିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଗମିଷ୍ୟାମି	ଗମିଷ୍ୟାବଃ	ଗମିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛତୁ	ଗଚ୍ଛତାମ୍	ଗଚ୍ଛନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛ	ଗଚ୍ଛତମ୍	ଗଚ୍ଛତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛାମି	ଗଚ୍ଛାବ	ଗଚ୍ଛାମ

ବିଧିଲିଖନକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛେତ୍	ଗଚ୍ଛେତାମ୍	ଗଚ୍ଛେୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛେଃ	ଗଚ୍ଛେତମ୍	ଗଚ୍ଛେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଗଚ୍ଛେୟମ୍	ଗଚ୍ଛେବ	ଗଚ୍ଛେମ

ଅଧ୍ - ଗମ୍ (ପ୍ରାପ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନଅର୍ଥରେ) : ସଃ ଶାନ୍ତିମ୍ ଅଧ୍ଗଚ୍ଛତି ।

ଅନ୍ଧୁ - ଗମ୍ (ଅନୁଗମନ କରିବା) : ପୁତ୍ରଃ ମାତରମ୍ ଅନ୍ଧୁଗଚ୍ଛତି ।

ଅବ - ଗମ୍ (ଜ୍ଞାନେ / ବୁଝିବା ଅର୍ଥରେ) : ସର୍ବେ ଧର୍ମସ୍ୟ ରହସ୍ୟମ୍ ଅବଗଚ୍ଛନ୍ତୁ ।

ଆ - ଗମ୍ (ଆସିବା ଅର୍ଥରେ) : ଛାତ୍ରଃ ବିଦ୍ୟାଳୟାତ୍ ଆଗଚ୍ଛତି । ଗୃହାତ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟମ୍ ଆଗଚ୍ଛତି ।

ପ୍ରତି + ଉଦ୍ - ଗମ୍ (ପାଛୋଟି ଆଣିବା) : ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ଗଚ୍ଛତି ମାନସାନ୍ ।

ସମ୍ - ଗମ୍ (ମିଳିତ ହେବା) : ସାଧୁଃ ସାଧୁନ୍ ସଂଗଚ୍ଛତି ।

ସମ୍ - ଗମ୍ (ସଙ୍ଗତ ହେବା ଅର୍ଥରେ- ଆତ୍ମନେପଦୀ) : ଇଦଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ ଦୃଷ୍ଟି ସଂଗଚ୍ଛତେ ।

ନୀ (ନେବା)

ଲଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ନୟତି	ନୟତଃ	ନୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ନୟସି	ନୟଥଃ	ନୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ନୟାମି	ନୟାବଃ	ନୟାମଃ

ଲଙ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅନୟତ୍	ଅନୟତାମ୍	ଅନୟନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅନୟଃ	ଅନୟତମ୍	ଅନୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅନୟାମ୍	ଅନୟାବ	ଅନୟାମ

ଲୃଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ନେଷ୍ୟତି	ନେଷ୍ୟତଃ	ନେଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ନେଷ୍ୟସି	ନେଷ୍ୟଥଃ	ନେଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ନେଷ୍ୟାମି	ନେଷ୍ୟାବଃ	ନେଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ନୟତୁ	ନୟତାମ୍	ନୟନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ନୟ	ନୟତମ୍	ନୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ନୟାମି	ନୟାବ	ନୟାମ

ବିଧିଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ନୟେତ୍	ନୟେତାମ୍	ନୟେୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ନୟେଃ	ନୟେତମ୍	ନୟେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ନୟେୟମ୍	ନୟେବ	ନୟେମ

ଆ - ନୀ (ଆଶିବା ଅର୍ଥରେ) : ଦେ ଫଳେ ଆନୟତୁ । ବି - ନୀ (ବିନୀତ କରିବା / ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ବକ ଜଣାଇବା / ଶୁଦ୍ଧୀକୃତ କରିବା) : ଲିଖନାରେ ବ୍ୟନୟତ୍, ବ୍ୟନୟତାମ୍, ବ୍ୟନୟନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ହେବ : ସର୍ବାଃ ପ୍ରଜାଃ ରାଜାଃ ପୁରଃ ବ୍ୟନୟନ୍ ।

ଦୃଶ୍ (ଦେଖିବା)

ଲଟ୍‌ଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟତି	ପଶ୍ୟତଃ	ପଶ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟସି	ପଶ୍ୟଥଃ	ପଶ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟାମି	ପଶ୍ୟାବଃ	ପଶ୍ୟାମଃ

ଲଟ୍‌ଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅପଶ୍ୟତ୍	ଅପଶ୍ୟତାମ୍	ଅପଶ୍ୟନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅପଶ୍ୟଃ	ଅପଶ୍ୟତମ୍	ଅପଶ୍ୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅପଶ୍ୟାମ୍	ଅପଶ୍ୟାବ	ଅପଶ୍ୟାମ

ଲଟ୍‌ଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟତି	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟତଃ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟସି	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟଥଃ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମି	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାବଃ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲିଖନା

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟତୁ	ପଶ୍ୟତାମ୍	ପଶ୍ୟନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟ	ପଶ୍ୟତମ୍	ପଶ୍ୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟାମି	ପଶ୍ୟାବ	ପଶ୍ୟାମ

ବିଧିଲିଙ୍ଗକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟେତ୍	ପଶ୍ୟେତାମ୍	ପଶ୍ୟନ୍ତଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟାଃ	ପଶ୍ୟେତମ୍	ପଶ୍ୟନ୍ତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ପଶ୍ୟନ୍ତୀମ୍	ପଶ୍ୟେବ	ପଶ୍ୟମ

ଦୃଶ୍ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନାର୍ଥକ / ବୋଧାର୍ଥକ ଧାତୁ : ଯଥା :-

(କ) ଗାବଃ ପଶ୍ୟନ୍ତି ଗନ୍ଧେନ ।

(ଖ) ପଶ୍ୟ, କାଦୃଶଂ ବୀଣା ନଦତି ।

କେତେକ ଧାତୁର ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ

ସେହିପରି ‘ଅବ୍’ ଧାତୁ (ଭ୍ରମଣେ) : କୃଷ୍ଣ ଅଟତି କୁଞ୍ଜବନେ ।

ଅର୍ଜ୍ (ପୂଜାକରିବା) : ଛାତ୍ରଃ ଗଣେଶମ୍ ଅର୍ଜନ୍ତି ।

ଅର୍ଜ୍ (ଅର୍ଜନେ) : ଧନମ୍ ଅର୍ଜନ୍ତି ବଶିଜଃ ।

ଅର୍ଦ୍ (ମାଗିବା / ପାତ୍ରାଦେବା) : ଚାତକଃ ଶରଦ୍ଧନଂ ନାଦତି ।

ଅର୍ହ୍ (ଯୋଗ୍ୟ / ପୂଜନେ) : ଡଂ ସଂସ୍କୃତଂ ପଠିତୁମ୍ ଅର୍ହସି ।

ଅବ୍ (ରକ୍ଷା କରିବା / ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା) : ମାମ୍ ଅବତୁ ।

ତପ୍ (ତାପ ଦେବା) : ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରବଳଂ ତପତି ।

ଦନ୍ଶ୍ (ଦଂଶନ କରିବା) : ମଶକଃ ଦଶତି ।

ସ୍ମୁ (ସ୍ମରଣ କରିବା) : ଶିଶୁଃ ମାତରଂ ସ୍ମରତି ।

ତୃ (ପାରହେବା) : ଜନାଃ ନୌକୟା ନଦୀଂ ତରନ୍ତି ।

ଜି (ଜୟ କରିବା) : ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ସର୍ବତ୍ର ଜୟତି ।

ଦହ୍ (ଦହନ କରିବା) : ରୌଦ୍ରତାପଃ ଅଙ୍ଗାନି ଦହତି ।

ପଚ୍ (ପାକ ହେବା) : ଅନ୍ନଂ ପଚତି ।

ଦା (ଦାନ ଦେବା) : ରାଜା ବିପ୍ରାୟ ଧନଂ ଦଦାତି ।

ବହ୍ (ବହନ କରିବା / ବହିବା) : ପବନଃ ମନ୍ଦଂ ବହତି ।

ବସ୍ (ବାସ କରିବା) : ବାନରଃ ବୃକ୍ଷେ ବସତି ।

କ୍ଷର୍ (ଝରିବା) : ମଧୁ କ୍ଷରନ୍ତି ସିନ୍ଧବଃ ।

ଖେଲ୍ (ଖେଳିବା) : ବାଳକଃ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଖେଳନ୍ତି ।

ଗୁଞ୍ଜି (ଗୁଞ୍ଜନ କରିବା) : ଭ୍ରମରଃ ଅୟଂ ଗୁଞ୍ଜତି ।

ଚଲ୍ (ଯିବା / କମ୍ପିବା) : ବସ୍ତ୍ର ! ଉତ୍ତିଷ୍ଠ, ଗୃହଂ ଚଳ ।

ନଚ୍ (ନୃତ୍ୟ କରିବା) : କେନ ସହ ନଚତି ନଟବରଃ ?

ନଦ୍ (ଶବ୍ଦ କରିବା) : ବସନ୍ତେ ପକ୍ଷିଣଃ ନଦନ୍ତି ।

ମୀଲ୍ (ବୁଝି ହୋଇଯିବା / ନିମେଷ) : ଚକ୍ଷୁଃ ପବନେନ ମୀଳତି ।

ରୁହ୍ (ଜନ୍ମିବା) : ତରୁଃ ଛିନ୍ନୋଽପି ରୋହତି ।

ଆ - ରୁହ୍ (ଆରୋହଣ କରିବା) : ସଃ କଷ୍ଟେନ ଉଷ୍ମନ୍ ଆରୋହତି ।

ପ୍ର - ରୁହ୍ (ଜନ୍ମିବା) : ପର୍ବତେ ନଳିନୀ ନ ପ୍ରରୋହତି ।

ଲଗ୍ - (ଲାଗିବା) : ଓଷେ ଅଧରଃ ଲଗତି ।

ଞ୍ଜଲ୍ - (ଝସିପଡ଼ିବା) : ଞ୍ଜଳନ୍ତି ଚରଣାଃ ଭୂମୌ ।

ସ୍ତ୍ର - (ସ୍ତବିବା) : ନିମ୍ବାତ୍ ମଧୁ ନ ସ୍ତବେତ୍ ।

ସ୍ମନ୍ - (ଶଇକରିବା) : ସ୍ମନନ୍ତି ବଂଶାଃ ପବନେନ ପୂର୍ଣ୍ଣାଃ ।

(ଆତ୍ମନେପଦୀ)

ଲଭ୍ (ଲାଭକରିବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଲଭତେ	ଲଭେତେ	ଲଭନ୍ତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଲଭସେ	ଲଭେଥେ	ଲଭୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଲଭେ	ଲଭାବହେ	ଲଭାମହେ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଲଭତ	ଅଲଭେତାମ୍	ଅଲଭନ୍ତ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଲଭଥାଃ	ଅଲଭେଥାମ୍	ଅଲଭୟାମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଲଭେ	ଅଲଭାବହି	ଅଲଭାମହି

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଲଘସ୍ୟତେ	ଲଘସ୍ୟେତେ	ଲଘସ୍ୟନ୍ତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଲଘସ୍ୟସେ	ଲଘସ୍ୟେଥେ	ଲଘସ୍ୟୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଲଘସ୍ୟେ	ଲଘସ୍ୟାବହେ	ଲଘସ୍ୟାମହେ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଲଭତାମ୍	ଲଭେତାମ୍	ଲଭନ୍ତାମ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଲଭସ୍ୱ	ଲଭେଥାମ୍	ଲଭୟାମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଲଭୈ	ଲଭାବହି	ଲଭାମହି

ବିଧିଲିଙ୍ଗକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଲଭେତ	ଲଭେୟାତାମ୍	ଲଭେରନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଲଭେଥାଃ	ଲଭେୟାଥାମ୍	ଲଭେୟୁମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଲଭେୟ	ଲଭେବହି	ଲଭେମହି

ଆ + ଲଭ୍ - ଆଲଭତେ (ପାଇବା, ସ୍ୱର୍ଗକରିବା, ହିଂସାକରିବା) : ଯତ୍ନେ କୃତେଽପି ନାଲଭତ ।

ଉପ + ଆ - ଲଭ୍ - ଉପାଲଭତେ (ଉତ୍ସର୍ଜନା କରିବା) ସ୍ୱୟୈବନମ୍ ଉପାଲଭସ୍ୱ, ସଖା ! ନ ମାମ୍ ।

ଉପ + ଲଭ୍ - ଉପଲଭତେ (ପାଇବା, ଅନୁଭବ କରିବା, ଜାଣିବା) : ସର୍ବେ କର୍ମଫଳମ୍ ଉପଲଭନ୍ତେ ।

ବି + ପ୍ର - ଲଭ୍ - ବିପ୍ରଲଭତେ (ପ୍ରତାରଣା କରିବା) : କୋକିଳଃ କାକଂ ବିପ୍ରଲଭତେ ।

ସେବ୍ (ସେବାକରିବା / ଉପଭୋଗ କରିବା / ଆଶ୍ରୟ କରିବା)

ଲଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସେବତେ	ସେବେତେ	ସେବନ୍ତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସେବସେ	ସେବେଥେ	ସେବୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ସେବେ	ସେବାବହେ	ସେବାମହେ

ଲଙ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅସେବତ	ଅସେବେତାମ୍	ଅସେବନ୍ତ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅସେବଥାଃ	ଅସେବେଥାମ୍	ଅସେବୟୁମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅସେବେ	ଅସେବାବହି	ଅସେବାମହି

ଲୃଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସେବିଷ୍ୟତେ	ସେବିଷ୍ୟେତେ	ସେବିଷ୍ୟନ୍ତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସେବିଷ୍ୟସେ	ସେବିଷ୍ୟେଥେ	ସେବିଷ୍ୟୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ସେବିଷ୍ୟେ	ସେବିଷ୍ୟାବହେ	ସେବିଷ୍ୟାମହେ

ଲୋଟ୍ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସେବତାମ୍	ସେବେତାମ୍	ସେବନ୍ତାମ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସେବସ୍ୱ	ସେବେଥାମ୍	ସେବୟୁମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ସେବେ	ସେବାବହେ	ସେବାମହେ

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସେବେତ	ସେବେଯାତାମ୍	ସେବେରନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସେବେଥାଃ	ସେବେଯାଥାମ୍	ସେବେଧ୍ୱମ୍
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ସେବେୟ	ସେବେବହି	ସେବେମହି

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ‘ସେବ’ ଧାତୁ ପରି ହେବ – ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁର କେତେକ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ

ଦୟା (ଦୟା କରିବା) : ଦରିଦ୍ରଂ ଦୟସ୍ୱ । ଘର୍ (ଘଟିବା) : ଦୁର୍ଘଟନା ଅଘଟତ । ବାଧ୍ (ବାଧାଦେବା) : ଧାନ୍ୟଭ୍ୟଃ ଗାଂ ବାଧସ୍ୱ । ଶିଷ୍ (ଶିଖିବା) : ଶିଷେତ ବିଦ୍ୟାମ୍ । ବନ୍ଧ୍ (ବନ୍ଧନା କରିବା) : ବନ୍ଧେ ମାତରମ୍ । ଈଷ୍ (ଦେଖିବା) : ଈଷତେ ଦୋଷାନ୍ । ଶଙ୍ (ଆଶଙ୍କା କରିବା) : କଥମ୍ ଆଶଙ୍କସେ ? ଲମ୍ (ଲମ୍ବିବା) : ମାର୍ଗଃ ଲମ୍ବତେ । ତ୍ରପ୍ (ଲାଜକରିବା) : ନବବଧୂଃ ତ୍ରପତେ । ଡ୍ର (ଡରଡର ହେବା) : ଡ୍ରତେ ଛାତ୍ରଃ । ଭିଷ୍ (ଭିକ୍ଷା କରିବା) : ବଳିଃ ବସୁଧାଂ ଭିଷତେ । ଲକ୍ଷ୍ (ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା) : କୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟତେ । ସହ୍ (ସହିବା) : ସଃ ଦୁଃଖାନି ସହତେ । ଗାହ୍ (ଗାଧାୟା କରିବା) : ଗଙ୍ଗାୟାଂ ଗାହସ୍ୱ । ଭାଷ୍ (କହିବା) : ସଃ ସାଧୁ ଭାଷତେ । କମ୍ (କମିବା) : ବୃକ୍ଷଃ କମ୍ବତେ । ଯତ୍ (ଯତ୍ନକରିବା) : ପଠନେ ଯତେତ । ଚେଷ୍ (ଚେଷ୍ଟାକରିବା) : ବାରଂ ବାରଂ ଚେଷ୍ଟସ୍ୱ ।

ଅୟ୍ (ଯିବା), ପରା - ଅୟ୍ (ପଳାଇବା) : ମୁଷିକଃ ପଳାୟତେ । ଈଷ୍ (ଦେଖିବା) ଅପ - ଈଷ୍ (ଅପେକ୍ଷା କରିବା), ଉପ - ଈଷ୍ (ଅବଜ୍ଞା କରିବା), ନିର୍ - ଈଷ୍ (ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା), ପରି - ଈଷ୍ (ପରୀକ୍ଷା କରିବା), ପ୍ରତି - ଈଷ୍ (ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା), ପ୍ର - ଈଷ୍ (ଭଲଭାବରେ ଦେଖିବା), ସମ୍ - ଈଷ୍ - (ସମୀକ୍ଷା କରିବା), କମ୍ - (କାମନା କରିବା) କାମୟତେ, କ୍ଷମ୍ - (ସମର୍ଥ ହେବା / କ୍ଷମା କରିବା) : ଦ୍ୱାଂ କଃ କ୍ଷମେତ ? କ୍ଷମସ୍ୱ ପରମେଶ୍ୱର ! ।

ଆ - ରଭ୍ (ଆରମ୍ଭ କରିବା) : ସଃ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ ଆରଭତେ । କାଶ୍ (ଶୋଭା ପାଇବା) : ଆକାଶେ କାଶତେ ଚନ୍ଦ୍ରଃ । କୃପ୍ (ଯୋଗ୍ୟ ହେବା / ପରିଶ୍ରମ ହେବା) : ଭକ୍ତିଃ ଜ୍ଞାନାୟ କଞ୍ଚତେ । ରୁର୍ (ରୁଟିବା) : ଶିଶବେ କ୍ରୀଡ଼ା ରୋଚତେ । ବୃତ୍ (ରହିବା ଅର୍ଥରେ) : ତତ୍ର ହିମାଳୟଃ ବର୍ତ୍ତତେ । ବେପ୍ (କମିବା) : ବେପତେ ମେ ଶରୀରମ୍ । ଶୁଭ୍ (ଶୋଭାପାଇବା) : ଉଦ୍ୟାନେ ପୁଷ୍ପାଣି ଶୋଭତେ ।

କେତେକ ଉଦାହରଣ ଧାତୁ :

ଧାବ୍ (ଦୌଡ଼ିବା) - ଧାବତି / ଧାବତେ । ପର୍ (ରାନ୍ଧିବା) ପର୍ତତି / ପର୍ତତେ । ଭଜ୍ (ସେବା କରିବା ଓ ଲାଭ କରିବା) - ଭଜତି (ସେବା) ଓ ଭଜତେ (ଲାଭକରିବା) (ପାଇବା) । ଯାତ୍ (ମାଗିବା) ଯାତତି / ଯାତତେ । ହ୍ୱେ (ସ୍ୱର୍ପାରେ ଆହ୍ୱାନ କରିବା) - ହ୍ୱୟତି / ହ୍ୱୟତେ; ଆହ୍ୱୟତେ ମଲ୍ଲଃ ମଲ୍ଲୟ ।

ରାଜ୍ (ଶୋଭାପାଇବା) ରାଜତି / ରାଜତେ : ରାଜଃ କାର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱିଃ ରାଜତେ, ଆକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ରାଜତି / ରାଜତେ ।

ଧୃ (ଧାରଣ କରିବା) - ଧରତି / ଧରତେ : ଧରତେ / ଧରତି ଖଲୁ ବିପନ୍ନଃ । ବପ୍ (ବୁଣିବା / ମୁଣ୍ଡନ କରିବା) - ବପତି / ବପତେ ।

ଯାଦୃଶଂ ବପତେ ବୀଜଂ ତାଦୃଶଂ ଲଭତେ ଫଳମ୍ । ବପତି କୃଷକଃ ବୀଜମ୍, ବପତି ମସ୍ତକଂ ନାପିତଃ ।

ଅଭ୍ୟାସ

୧। ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦେଶଂ ଧାତୁରୂପେଣ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ସର୍ବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟନ୍ତୁ (ଦୃଶ୍ - ଲୋଚ୍)

(କ) ଅହଂ ଧନମ୍ _____ (ଲଭ୍ - ଲଭ୍) ।

(ଖ) ଭିକ୍ଷୁକଃ ଭିକ୍ଷାଂ _____ (ଯାତ୍ - ଯାତ୍) ।

- (ଗ) ଡ଼ଂ ସାଧୁଃ _____ (ଭୁ - ଲୁଟ୍) ।
 (ଘ) ବାଳକଃ ପାଠଂ _____ (ପଠ - ବିଧୁଲିତ୍) ।
 (ଙ) ସର୍ବେ ଗ୍ରାମେ _____ (ସ୍ଥା - ଲୋଟ୍) ।
 (ଚ) ଆବାଂ ଶୀତଳଂ ଜଳଂ _____ (ପା - ଲଟ୍) ।
 (ଛ) ଛାତ୍ରଃ ବିଦ୍ୟାଳୟଂ _____ (ଗମ୍ - ଲୁଟ୍) ।
 (ଜ) ପିତା ପୁତ୍ରାୟ ପୁଷ୍ପକମ୍ _____ (ନୀ - ଲଟ୍) ।
 (ଝ) ଯୁବାଂ ନାଟକଂ _____ । (ଦୃଶ୍ - ଲୁଟ୍)
 (ଞ) ଡ଼ଂ _____ କାଦୃଶଂ ବୀଣା ନଦତି (ଦୃଶ୍ - ଲୋଟ୍)
 (ଟ) ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ଜଗନ୍ନାଥଂ _____ । (ସେବ୍ - ଲଟ୍)
 (ଠ) ଯୁୟଂ ଧନଂ _____ । (ଲଭ୍ - ଲୁଟ୍)

୨। ‘କ’ ଓ ‘ଖ’ ଶ୍ରେଣୀର କର୍ତ୍ତୃପଦୋଃ ସହ ‘ଖ’ ଶ୍ରେଣୀର କ୍ରିୟାପଦାନି ଯୋଜୟତ ।

‘କ’	‘ଖ’
ଶିଷ୍ୟଃ	ନୟେତମ୍
ସର୍ବେ	ତିଷ୍ଠନ୍ତୁ
ଆବାଂ	ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟନ୍ତି
ତୃଷାର୍ତ୍ତଃ	ପିବେତ୍
ଯୁୟଂ	ଅପଠେତ୍
ବୟଂ	କୃଜନ୍ତି
ବାଳକୌ	ଗମିଷ୍ୟାବଃ
ଯୁବାଂ	ଲଭେନ୍ତି
ଛାତ୍ରଃ	ଗଚ୍ଛନ୍ତୁ
ତୌ	ପଶ୍ୟତାମ୍
କୋକିଳଃ	ସେବେଧ୍ୱମ୍
କୃଷକଃ	ଭବିଷ୍ୟତଃ

୩। ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ।

- (କ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଛାତ୍ରମାନେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ।
 (ଖ) ସେମାନେ ଏକାଠି ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଛନ୍ତି ।
 (ଗ) ପିଲାମାନେ ସୈନିକ ହେବେ ।
 (ଘ) ବୁଢ଼ମାନେ ଦୁଧ ପିଇବା ଉଚିତ ।
 (ଙ) ଆପଣମାନେ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୟା କରନ୍ତୁ ।

- (ଚ) କୃଷକ ଗାଈଦୁଇଟି ହାଟକୁ ନେଇଥିଲା ।
 (ଛ) ପଣ୍ଡିତମାନେ ଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ସମ୍ମାନ ପାଇବେ ।
 (ଜ) ଭାରତୀୟମାନେ ବିଦେଶ ଗଲେ ।
 (ଝ) ଏହି ଫଳରୁ ରସ ଝରିପଡ଼ୁଛି ।
 (ଞ) ଝିଅମାନେ ଲାଜ କରନ୍ତି ।
 (ଟ) ଶିଶୁ ମାଆ ଆଡ଼କୁ ଧାଉଁଅଛି ।
 (ଠ) ଆମ ଦେଶରେ ହିମାଳୟ ଶୋଭାପାଉଛି ।
 (ଡ) ମୋତେ କାହିଁକି ଅଯଥାରେ ଗାଳି ଦେଉଛ ?
 (ଢ) ଶରତକାଳର ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭାପାଏ ।
 (ଣ) ମୃଗମାନେ ଏଣେତେଣେ ପଳାଇଲେ ।

(ଖ) ଅଦାଦି (ପରସ୍ତେପଦୀ)
ହନ୍ ଧାତୁ (ହତ୍ୟା କରିବା / ମାରିବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ହନ୍ତି	ହତଃ	ହନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ହଂସି	ହଥଃ	ହଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ହନ୍ତି	ହନ୍ତଃ	ହନ୍ତଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅହନ୍	ଅହତାମ୍	ଅହନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅହନ୍	ଅହତମ୍	ଅହତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅହନମ୍	ଅହନ୍	ଅହନ୍

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ହନିଷ୍ୟତି	ହନିଷ୍ୟତଃ	ହନିଷ୍ୟତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ହନିଷ୍ୟସି	ହନିଷ୍ୟଥଃ	ହନିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ହନିଷ୍ୟାମି	ହନିଷ୍ୟାବଃ	ହନିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଚ୍ଚଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ହନ୍ତୁ	ହତାମ୍	ହ୍ମନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଜହି	ହତମ୍	ହତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ହନାନି	ହନାବ	ହନାମ୍

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ହନ୍ୟାତ୍	ହନ୍ୟାତାମ୍	ହନ୍ୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ହନ୍ୟାଃ	ହନ୍ୟାତମ୍	ହନ୍ୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ହନ୍ୟାମ୍	ହନ୍ୟାବ	ହନ୍ୟାମ୍

ଅପ - ହନ୍ (ଦୂରକରିବା) : ଦେବଗଣାଃ ମମ ଦୁରିତମ୍ ଅପହ୍ନନ୍ତୁ ।

ଅଭି - ହନ୍ (ଆଘାତ କରିବା) : ତେ ନ ଅଭିହ୍ନନ୍ତୁ ।

ଆ - ହନ୍ (ଆଘାତ ଦେବା, ପ୍ରହାର କରିବା) : ବ୍ୟାଧଃ ମୃଗମ୍ ଆହନ୍ତି ।

ନି - ହନ୍ (ନିହତ କରିବା) : ତେ ତବ ବିଘ୍ନଂ ନିହନ୍ତୁ ।

ଅସ୍ (ସଭାକ୍ଷାମ୍) (ରହିବା, ହେବା, ଥିବା)

ଲଚ୍ଚଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅସ୍ତି	ସ୍ତଃ	ସନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅସି	ସ୍ତଃ	ସ୍ତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅସ୍ମି	ସ୍ଵଃ	ସ୍ଵଃ

ଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଆସାତ୍	ଆସ୍ତାମ୍	ଆସନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଆସାଃ	ଆସ୍ତମ୍	ଆସ୍ତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଆସାମ୍	ଆସ୍ତାବ	ଆସ୍ତାମ୍

ଲୃଚ୍ଚଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟତି	ଭବିଷ୍ୟତଃ	ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟସି	ଭବିଷ୍ୟଥଃ	ଭବିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭବିଷ୍ୟାମି	ଭବିଷ୍ୟାବଃ	ଭବିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଚ୍ଚଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅସ୍ମୁ	ସ୍ତାମ୍	ସତ୍ତ୍ୱ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଏୟ୍	ସ୍ତମ୍	ସ୍ତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ଅସାନି	ଅସାବ	ଅସାମ

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ସ୍ୟାତ୍	ସ୍ୟାତାମ୍	ସ୍ୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ସ୍ୟାଃ	ସ୍ୟାତମ୍	ସ୍ୟାତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ସ୍ୟାମ୍	ସ୍ୟାବ	ସ୍ୟାମ

ଅଭ୍ୟାସ

୧ । ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦେଶଂ ଧାତୁରୂପେଣ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ଶିକ୍ଷକଃ ବିଦ୍ୟାଳୟେ ଆସୀତ । (ଅସ୍ - ଲଟ୍)

- (କ) ସଃ ଲଗ୍ନୁଡ଼େନ ସର୍ପମ୍ _____ । (ହନ୍ - ଲଟ୍)
- (ଖ) _____ ପାଟଳୀପୁତ୍ରଂ ନାମ ନଗରମ୍ । (ଅସ୍ - ଲଟ୍)
- (ଗ) ମହାବାହୋ ! ଶତ୍ରୁନ୍ _____ । (ହନ୍ - ଲୋଚ୍)
- (ଘ) ଡଂ ପଣ୍ଡିତଃ _____ । (ଅସ୍ - ଲୋଚ୍)
- (ଙ) ବ୍ୟାଧଃ ବନେ ମୃଗାନ୍ _____ । (ହନ୍ - ଲଟ୍)
- (ଚ) ଦୌ ଛାତ୍ରୌ ବିଦ୍ୟାଳୟେ _____ । (ଅସ୍ - ଲଟ୍)
- (ଛ) ବ୍ୟାଘ୍ରଃ ନୂନଂ ବାଳକଂ _____ । (ହନ୍ - ଲୁଟ୍)
- (ଜ) ସଃ ଏକଦା ଶାସକଃ _____ । (ଅସ୍ - ଲୁଟ୍)
- (ଝ) ତେ ଶତ୍ରୁନ୍ _____ । (ହନ୍ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ)
- (ଞ) ଅଦ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଃ ନ _____ । (ଅସ୍ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ)

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରିୟାପଦାନି ବ୍ୟବହୃତ୍ୟ ପୃଥକ୍ ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ ।

- (କ) ହନ୍ତି - (ଚ) ସନ୍ତି -
- (ଖ) ଜହ୍ନି - (ଛ) ଏୟ୍ -
- (ଗ) ହନ୍ୟାତ - (ଜ) ସ୍ୟାଃ -
- (ଘ) ଅହନମ୍ - (ଝ) ଆସ୍ମ -
- (ଙ) ହନିଷ୍ୟାବଃ - (ଞ) ଭବିଷ୍ୟଥ -

୩। ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ।

- (କ) ବାଣୁଆମାନେ ବଣରେ ହରିଣମାନଙ୍କୁ ମାରନ୍ତି ।
 (ଖ) ଏହି ଛାତ୍ରମାନେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଥିଲେ ।
 (ଗ) ନଦୀକୂଳରେ ବଡ଼ ଜାମୁଗଛଟିଏ ଥାଏ ।
 (ଘ) ପଶୁମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
 (ଙ) ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ କୁଶଳ ହେଉ ।
 (ଚ) ମୁଁ କ'ଣ ତୁମ ଚାକର ଅଟେ ?
 (ଛ) ଏହି ପୋଖରୀରେ ବହୁତ ମାଛ ଅଛନ୍ତି ?
 (ଜ) ତୁମ ଭାଇଙ୍କର ଗର୍ବ ନାହିଁ ।
 (ଝ) କିଏ ଏହି ହାତୀଟିକୁ ମାରିଲା ?

(ଗ) ହ୍ୱାଦି (ପରସ୍ତେପଦୀ)
 ଦା (ଦାନ ଅର୍ଥରେ, ଦେବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦଦାତି	ଦତ୍ତଃ	ଦଦତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦଦାସି	ଦଦ୍ଧଃ	ଦଦଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦାମି	ଦଦ୍ମଃ	ଦଦ୍ମଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଦଦାତ୍	ଅଦଦ୍ଭାମ୍	ଅଦଦୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଦଦାଃ	ଅଦଦତ୍	ଅଦଦ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଦଦାମ୍	ଅଦଦ୍ମ	ଅଦଦ୍ମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟତି	ଦାସ୍ୟତଃ	ଦାସ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟସି	ଦାସ୍ୟଥଃ	ଦାସ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟାମି	ଦାସ୍ୟାବଃ	ଦାସ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦଦାତୁ	ଦଦାମ୍	ଦଦତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦେହି	ଦଦତ୍	ଦଦ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦାମି	ଦଦାବ	ଦଦାମ

ବିଧିଲିଖନାକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦଦ୍ୟାତ୍	ଦଦ୍ୟାତାମ୍	ଦଦ୍ୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦଦ୍ୟାଃ	ଦଦ୍ୟାତମ୍	ଦଦ୍ୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦ୍ୟାମ୍	ଦଦ୍ୟାବ	ଦଦ୍ୟାମ

ଦା (ଆତ୍ମନେପଦୀ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦତ୍ତେ	ଦଦାତେ	ଦଦତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦତ୍ତେ	ଦଦାଥେ	ଦଦ୍ଧ୍ୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦେ	ଦଦ୍ବହେ	ଦଦ୍ମହେ

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଦତ୍ତ	ଅଦଦାତାମ୍	ଅଦଦତ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଦତ୍ତାଃ	ଅଦଦାଥାମ୍	ଅଦଦ୍ଧ୍ୟମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଦଦି	ଅଦଦ୍ବହି	ଅଦଦ୍ମହି

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟତେ	ଦାସ୍ୟେତେ	ଦାସ୍ୟତେ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟସେ	ଦାସ୍ୟେଥେ	ଦାସ୍ୟଧ୍ୟେ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦାସ୍ୟେ	ଦାସ୍ୟାବହେ	ଦାସ୍ୟାମହେ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦତ୍ତାମ୍	ଦଦାତାମ୍	ଦଦତାମ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦଦ୍ଧ୍ୱ	ଦଦାଥାମ୍	ଦଦ୍ଧ୍ୟମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦୈ	ଦଦାବହୈ	ଦଦାମହୈ

ବିଧିଲିଖନାକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଦଦୀତ	ଦଦୀୟାତାମ୍	ଦଦୀରନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଦଦୀଥାଃ	ଦଦୀୟାଥାମ୍	ଦଦୀଧ୍ୟମ୍
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଦଦୀୟ	ଦଦୀବହି	ଦଦୀମହି

ଆ - ଦା (ଗ୍ରହଣ କରିବା) : ଛାତ୍ରଃ ପୁରସ୍କାରମ୍ ଆଦତ୍ତେ ।

ପ୍ର - ଦା (ପ୍ରଦାନ କରିବା) : ରାଜା ଧନଂ ପ୍ରାଦଦାତ୍ ।

ସମ୍ + ପ୍ର - ଦା (ସଂପ୍ରଦାନ କରିବା) : ଧନୀ ଦରିଦ୍ରାୟ ଧନଂ ସଂପ୍ରଦଦାତି ।

ଧା (ଧାରଣ କରିବା, ପୋଷଣ କରିବା, ସ୍ଥାପନ କରିବା) : ପୃଥ୍ବୀ ଲୋକାନ୍ ଦଧାତି । (ପରସ୍ମେପଦୀ) । କାଚଃ କାଞ୍ଚନ ସଂସର୍ଗାତ୍ ଧତ୍ତେ ମାରକତୀଂ ଦୁଧିମ୍ (ଆତ୍ମନେପଦୀ) ।

ଭୀ (ଭୟ କରିବା)

(ପରସ୍ମେପଦୀ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ବିଭେତି	ବିଭୀତଃ	ବିଭୀତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ବିଭେଷି	ବିଭୀଥଃ	ବିଭୀଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ବିଭେମି	ବିଭୀବଃ	ବିଭୀମଃ

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅବିଭେତ୍	ଅବିଭୀତାମ୍	ଅବିଭୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅବିଭେଃ	ଅବିଭୀତମ୍	ଅବିଭୀତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅବିଭୟମ୍	ଅବିଭୀବ	ଅବିଭୀମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଭେଷ୍ୟତି	ଭେଷ୍ୟତଃ	ଭେଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଭେଷ୍ୟସି	ଭେଷ୍ୟଥଃ	ଭେଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଭେଷ୍ୟାମି	ଭେଷ୍ୟାବଃ	ଭେଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ବିଭେତୁ	ବିଭୀତାମ୍	ବିଭୀତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ବିଭୀହି	ବିଭୀତମ୍	ବିଭୀତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ବିଭୟାମି	ବିଭୟାବ	ବିଭୟାମ

ବିଧୂଲିଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ବିଭୀୟାତ୍	ବିଭୀୟାତାମ୍	ବିଭୀୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ବିଭୀୟାଃ	ବିଭୀୟାତମ୍	ବିଭୀୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ବିଭୀୟାମ୍	ବିଭୀୟାବ	ବିଭୀୟାମ

ଲଟ୍ - ଲଟ୍ ଓ ବିଧୂଲିଟ୍ ଲକାରରେ ବିକଳ୍ପରେ ‘ଭୀ’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଭି’ ହୁଏ ।

ହା (ତ୍ୟାଗ କରିବା) ଜହାତି, ଜହୀତଃ, ଜହତି, ଅଜହାତ୍, ହାସ୍ୟତି, ଜହାତୁ, ଜହ୍ୟାତ୍ ।

ହୁ (ହବନ କରିବା) ଜୁହୋତି, ଜୁହୁତଃ, ଜୁହୁତି : ଅଜୁହୋତ୍, ହୋଷ୍ୟତି, ଜୁହୋତୁ, ଜୁହୁୟାତ୍ । ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ଅଗ୍ନୌ ଜୁହୁତି ।

ଅଭ୍ୟାସ

୧। ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଧାତୁରୂପେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରୟତ ।

- (କ) ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଭ୍ୟଃ ପୁରସ୍କାରାନ୍ _____ । (ଦା - ଲଟ୍)
 (ଖ) ବାଳକଃ ସର୍ପାତ୍ _____ । (ଭୀ - ଲଟ୍)
 (ଗ) ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ଅଗ୍ନୌ _____ । (ହୁ - ଲଟ୍)
 (ଘ) ସର୍ବେ ଦରିଦ୍ରଭ୍ୟଃ ଧନଂ _____ । (ଦା - ଲୋଟ୍)
 (ଙ) ସାଧବଃ କସ୍ମାତ୍ ନ _____ । (ଭୀ - ବିଧାଲିତ୍)
 (ଚ) ବୟଂ ଭିକ୍ଷୁକାୟ ଭିକ୍ଷାଂ _____ । (ଦା - ଲଟ୍)
 (ଛ) ଡଂ ବାଳକେଭ୍ୟଃ ମିଷ୍ଟାନ୍ନଂ _____ । (ଦା - ଲୃଟ୍)
 (ଜ) ମୂର୍ଖଃ ଅଜ୍ଞସ୍ୟ ହେତୋଃ ବହୁନ୍ _____ । (ହା - ଲଟ୍)
 (ଝ) ଚୌରଃ ରକ୍ଷିତଃ _____ । (ଭୀ - ଲଟ୍)
 (ଞ) ରାଜପୁତ୍ରଃ ସୁବର୍ଣ୍ଣକଙ୍କଣଂ _____ । (ଭୃ - ଲଟ୍)

୨। ନିମ୍ନଲିଖିତବାକ୍ୟାନି ସଂଶୋଧୟତ ।

- (କ) ତେ ମହ୍ୟଂ ବିଭ୍ୟନ୍ତି । (ଚ) ଶିଶବଃ ନୂନଂ ଭେଷ୍ୟନ୍ତି ।
 (ଖ) ତେ ଦେବତାୟେ ପୁଷ୍ପଂ ଦଦନ୍ତୁ । (ଛ) ଭବନ୍ତଃ ତେଭ୍ୟଃ ଦଦନ୍ତୁ ।
 (ଗ) ଡଂ କସ୍ମାତ୍ ନ ଅବିଭେଦ୍ । (ଜ) ସାଧୁଃ ଦୁଷ୍ଟେଭ୍ୟଃ ବିଭୀକ୍ଷାତ ।
 (ଘ) ବୟଂ ଧନଂ ଅଦଦାତ୍ । (ଝ) ମାତଃ ! ବୁଦ୍ଧିଂ ଦଦତୁ ।
 (ଙ) ଶିକ୍ଷକଃ ପୁରସ୍କାରାନ୍ ଦଦନ୍ତି । (ଞ) ଅହଂ ତୁଭ୍ୟଂ କିଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ ।

୩। ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ।

- (କ) ଧନାମାନେ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ଧନ ଦେବା ଉଚିତ । (ଚ) ତୁମେ ସାପକୁ ଭୟ କରିବ କି ?
 (ଖ) କୃପଣ କିଛି ଦିଏ ନାହିଁ । (ଛ) ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଭୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
 (ଗ) ପିଲାମାନେ କାହିଁକି ଡରନ୍ତି ? (ଜ) ଆଜିକାଲି କେହି କାହାକୁ ଭୟ କରୁନାହାନ୍ତି ।
 (ଘ) ମୁଁ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ଦିଏ । (ଝ) ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅପମାନକୁ ଭୟ କରିବ ନାହିଁ ।
 (ଙ) ଧାର୍ମିକ ପାପକୁ ଭୟ କରେ ।

(ଘ) ସ୍ବାଦି

ଶୁ (ପରସ୍ମେପଦୀ) (ଶୁଣିବା)

ଲଟ୍/ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଶୁଣୋତି	ଶୁଣୁତଃ	ଶୁଣନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଶୁଣୋଷି	ଶୁଣୁଥଃ	ଶୁଣୁଥ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ଶୁଣୋମି	ଶୁଣୁବଃ/ଶୁଣ୍ଠଃ	ଶୁଣୁମଃ/ଶୁଣ୍ଠଃ

ଲଢ଼ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଶ୍ୱଶୋଭ	ଅଶ୍ୱଶୁଭାମ୍	ଅଶ୍ୱଶ୍ୱନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଶ୍ୱଶୋଃ	ଅଶ୍ୱଶୁଭମ୍	ଅଶ୍ୱଶୁଭ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଶ୍ୱଶବମ୍	ଅଶ୍ୱଶୁଭା/ଅଶ୍ୱଶ୍ୱ	ଅଶ୍ୱଶୁଭା/ଅଶ୍ୱଶ୍ୱ

ଲୁଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟତି	ଶ୍ରୋଷ୍ୟତଃ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟସି	ଶ୍ରୋଷ୍ୟଥଃ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟାମି	ଶ୍ରୋଷ୍ୟାବଃ	ଶ୍ରୋଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଚ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଶୃଣୋତୁ	ଶୃଣୁତାମ୍	ଶୃଣୁନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଶୃଣୁ	ଶୃଣୁତମ୍	ଶୃଣୁତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଶୃଣବାମି	ଶୃଣବାବ	ଶୃଣବାମ

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଶୃଣୁୟାତ୍	ଶୃଣୁୟାତାମ୍	ଶୃଣୁୟାଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଶୃଣୁୟାଃ	ଶୃଣୁୟାତମ୍	ଶୃଣୁୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଶୃଣୁୟାମ୍	ଶୃଣୁୟାବ	ଶୃଣୁୟାମ

ଆ - ଶୁ, ପ୍ରତି - ଶୁ (ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବା / ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା) : ଆଶ୍ରୁଶୋତି, ପ୍ରତିଶ୍ରୁଶୋତି ।

କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଧାତୁର (ସ୍ୱାଦିଗଣାୟ) ଲଟ୍, ଲଢ଼, ଲୁଟ୍, ଲୋଚ୍ ଓ ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର ପ୍ରଥମପୁରୁଷ ଏକବଚନର ରୂପ ଦିଆଗଲା ।

ଆୟ (ପାଇବା) : ଆୟୋତି, ଆୟୋତ୍, ଆୟସ୍ୟତି, ଆୟୋତୁ, ଆୟୁୟାତ୍ ।

ପ୍ର - ଆୟ : (ଲାଭ କରିବା) ପ୍ରାୟୋତି, ପ୍ରାୟୋତ୍, ପ୍ରାୟସ୍ୟତି, ପ୍ରାୟୋତୁ, ପ୍ରାୟୁୟାତ୍ ।

ଶକ୍ (ସମର୍ଥ ହେବା) : ଶକ୍ନୋତି, ଅଶକ୍ନୋତ୍, ଶକ୍ଷ୍ୟତି, ଶକ୍ନୋତୁ, ଶକ୍ନୁୟାତ୍ ।

ଚି (ସଂଗ୍ରହ କରିବା / ତୋଳିବା) : ଚିନୋତି, ଅଚିନୋତ୍, ଚେଷ୍ୟତି, ଚିନୋତୁ, ଚିନ୍ତୁୟାତ୍ ।

ବୃ (ବରଣ କରିବା - ପରସ୍ପେଷ୍ୟତା) : ବୃଶୋତି, ଅବୃଶୋତ୍, ବରିଷ୍ୟତି, ବୃଶୋତୁ, ବୃଶୁୟାତ୍ ।

(ଆହୁନେପଦୀ) : ବୃଶୁତେ, ଅବୃଶୁତ୍, ବରିଷ୍ୟତେ, ବୃଶୁତାମ୍, ବୃଶାତାମ୍ ।

କେତେକ ଶିଷ୍ ପ୍ରୟୋଗ

ସ୍ତୁ (ଭାଜିବା / ବିଛାଇବା) : ପୁଷ୍ପାକ୍ଷତେଃ ପୀଠସ୍ଥାନଂ ସ୍ତୁଶୋତି ।

ଆ - ସ୍ତୁ (ଆସ୍ତରଣ କରିବା) : ପୁଷ୍ପାଦିଭିଃ ଶଯ୍ୟାମ୍ ଆସ୍ତୁଶୋତି ।

ଦୁ (ସନ୍ତାପିତ କରିବା / ଦୁଃଖ ଦେବା) : ଦାରିଦ୍ର୍ୟଂ ଦୁନୋତି ଚେତଃ ।

(ଢ) ତୁଦାଦି

ପ୍ରଛ (ପରସ୍ତେପଦୀ) - (ପଚାରିବା)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଛତି	ପୂଛତଃ	ପୂଛନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଛସି	ପୂଛଥଃ	ପୂଛଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଛାମି	ପୂଛାବଃ	ପୂଛାମଃ

ଲଢ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅପୂଛତ୍	ଅପୂଛତାମ୍	ଅପୂଛନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅପୂଛଃ	ଅପୂଛତମ୍	ଅପୂଛତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅପୂଛମ୍	ଅପୂଛାବ	ଅପୂଛାମ

ଲୁଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟତି	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟତଃ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟସି	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟଥଃ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମି	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାବଃ	ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଛତୁ	ପୂଛତାମ୍	ପୂଛନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଛ	ପୂଛତମ୍	ପୂଛତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଛାମି	ପୂଛାବ	ପୂଛାମ

ବିଧିଲିଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଛେତ୍	ପୂଛେତାମ୍	ପୂଛେନ୍ତୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଛେଃ	ପୂଛେତମ୍	ପୂଛେତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଛେୟମ୍	ପୂଛେବ	ପୂଛେମ

ଆ + ପ୍ରଛ (ଆମନ୍ତ୍ରଣ ବା ସମ୍ଭାଷଣ କରିବା) ଆତ୍ମନେପଦୀ ହୁଏ । ଆପୂଛତେ । କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଧାତୁର ଯଥାକ୍ରମେ ଲଟ୍, ଲଢ୍, ଲୁଟ୍, ଲୋଟ୍ ଓ ବିଧିଲିଙ୍ ଲକାରର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଇଷ୍ (ଇଚ୍ଛା କରିବା) : ଇଚ୍ଛତି, ଐଚ୍ଛତ୍, ଏଷିଷ୍ୟତି, ଇଚ୍ଛତୁ, ଇଚ୍ଛେତ୍ ।

ଲିଖ୍ (ଲେଖିବା) : ଲିଖତି, ଅଲିଖତ୍, ଲେଖିଷ୍ୟତି, ଲିଖତୁ, ଲିଖେତ୍ ।

କ୍ଷିପ୍ (ଫୋପାଡ଼ିବା) : କ୍ଷିପତି, ଅକ୍ଷିପତ୍, କ୍ଷେପିଷ୍ୟତି, କ୍ଷିପତୁ, କ୍ଷିପେତ୍ ।

ସିର୍ (ଛିଞ୍ଚିବା) : ସିଞ୍ଚତି, ଅସିଞ୍ଚତ୍, ସେକ୍ଷ୍ୟତି, ସିଞ୍ଚତୁ, ସିଞ୍ଚେତ୍ ।

ସୃଜ୍ (ସୃଷ୍ଟିକରିବା) : ସୃଜତି, ଅସୃଜତ୍, ସ୍ରକ୍ଷ୍ୟତି, ସୃଜତୁ, ସୃଜେତ୍ ।

ଉଡ୍ - ସୃଜ୍ (ତ୍ୟାଗ କରିବା) : ଉଡ୍‌ଜତି, ଉଦ୍‌ସୃଜତ୍, ଉଡ୍‌ସ୍ରକ୍ଷ୍ୟତି, ଉଡ୍‌ସୃଜତୁ, ଉଡ୍‌ସୃଜେତ୍ । ପାପଧନମ୍ ଉଡ୍‌ସୃଜେତ୍ ।

ମୁଚ୍ - (ମୋଚନ କରିବା) : ମୁଞ୍ଚତି, ଅମୁଞ୍ଚତ୍, ମୋକ୍ଷ୍ୟତି, ମୁଞ୍ଚତୁ, ମୁଞ୍ଚେତ୍ ।

ଆ - ହେ (ତାକିବା) : ଆହୁୟତି, ଆହୁୟତ, ଆହୁୟିଷ୍ୟତି, ଆହୁୟତୁ, ଆହୁୟେତ ।

ଆ - ହେ (ଆସ୍ଥାଳନ ଅର୍ଥରେ ଆତ୍ମନେପଦୀ ହୁଏ) : ବୀରଃ ବୀରମ୍ ଆହୁୟତେ ।

ସ୍ଵଶ୍ - (ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କରିବା) : ସ୍ଵଶ୍ତି, ଅସ୍ଵଶ୍ତି, ସ୍ଵକ୍ଷ୍ୟତି / ସ୍ଵକ୍ଷ୍ୟତି, ସ୍ଵଶେତ୍ ସ୍ଵଶତୁ ।

ଆ- ଦୃ (ଆଦର କରିବା) : (ଆତ୍ମନେପଦୀ) - ଆଦ୍ରିୟତେ, ଆଦ୍ରିୟତ, ଆଦରିଷ୍ୟତେ, ଆଦ୍ରିୟତାମ୍, ଆଦ୍ରିୟେତ । ସାଧୁଃ ଧର୍ମମ୍ ଆଦ୍ରିୟତେ ।

ଉପ - ଦିଶ୍ (ଉପଦେଶ ଦେବା) : ଉପଦିଶତି, ଉପଦିଶତ, ଉପଦେକ୍ଷ୍ୟତି, ଉପଦିଶତୁ, ଉପଦିଶେତ୍ । ଭବନ୍ତଃ ଅସ୍ମାନ୍ ଉପଦିଶନ୍ତୁ ।

ନିର୍ - ଦିଶ୍ (ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା) : ନିର୍ଦ୍ଦିଶତି, ନିର୍ଦ୍ଦିଶତ, ନିର୍ଦ୍ଦେକ୍ଷ୍ୟତି, ନିର୍ଦ୍ଦିଶତୁ, ନିର୍ଦ୍ଦିଶେତ୍ । ଭବାନ୍ ମାର୍ଗଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଶତୁ ।

ମୃ - (ମରିବା) : ଲଟ୍ - ପ୍ରିୟତେ, ପ୍ରିୟେତେ, ପ୍ରିୟନ୍ତେ, ଲୃଟ୍ରେ ମରିଷ୍ୟତି, ମରିଷ୍ୟତଃ, ମରିଷ୍ୟନ୍ତି ହୁଏ ।

ତୁଦ୍ (ଉଭୟପଦୀ - କଷ୍ଟଦେବା ଅର୍ଥରେ) ଲଟ୍ ତୁଦତି / ତୁଦତେ, ଲୃଟ୍ରେ ତୋତ୍ସ୍ୟତି / ତୋତ୍ସ୍ୟତେ ଏହିପରି ରୂପ ହୁଏ ।

କେତେକ ଉଭୟପଦୀ ଧାତୁ -

କ୍ଷିପ୍ (ଫୋପାଡ଼ିବା) ଲଟ୍ : କ୍ଷିପତି / କ୍ଷିପତେ, ଲୃଟ୍ କ୍ଷେପ୍ୟତି / କ୍ଷେପ୍ୟତେ ।

ଅଧ୍ - କ୍ଷିପ୍ (ତିରସ୍କାର ଅର୍ଥରେ) : କିମର୍ଥଂ ମହ୍ୟମ୍ ଅଧୂକ୍ଷିପତି / ଅଧୂକ୍ଷିପତେ ।

ଆ - କ୍ଷିପ୍ (ଦୋଷଦେବା) : ଏତଦ୍ ଦୁଷ୍ଟାଂ ମୟି ମା ଆକ୍ଷିପ୍ / ଆକ୍ଷିପସ୍ ।

ସମ୍ - କ୍ଷିପ୍ (ସଂକ୍ଷେପ କରିବା) : ସଂକ୍ଷିପତୁ / ସଂକ୍ଷିପତାଂ ଭବତଃ କଥାମ୍ ।

ଅଭ୍ୟାସଃ

୧। ନିମ୍ନଲିଖିତକ୍ରିୟାପଦାନି ବ୍ୟବହୃତ୍ୟ ପୃଥକ୍ ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ ।

(କ) ଶୃଣୁତି -	(ଚ) ସୁକ୍ଷ୍ୟତି -
(ଖ) ଶୃଣୁୟାତ -	(ଛ) ଆଦିଶତୁ -
(ଗ) ଆପ୍ନୋତୁ -	(ଜ) ସଂକ୍ଷିପତାମ୍ -
(ଘ) ଅଚିନୋତ୍ -	(ଝ) ଆହୁୟତୁ -
(ଟ) ପୂଜୟି -	(ଞ) ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାମଃ -

୨। ଭ୍ରମସଂଶୋଧନଂ କରୁତ ।

(କ) ଯୁୟଂ ତଂ ପୂଜନ୍ତୁ ।	(ଚ) ଦୃଷାଭିଃ ଜଳଂ ଇଚ୍ଛେୟୁଃ ।
(ଖ) ଅହଂ ମିତ୍ରଂ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ୟାମି ।	(ଛ) ତୌ ପୁରାଣମ୍ ଅଶୃଣୋଃ ।
(ଗ) ତେ ଗୀତଂ ଶୁଣୁୟାତ୍ ।	(ଜ) ସଃ ଯଶଃ ପ୍ରାପୁହି ।
(ଘ) ଅହଂ ଧନଂ ପ୍ରାପୁବନ୍ ।	(ଝ) ବୟଂ ପୁଷ୍ପାଣି ଚେଷ୍ୟଥ ।
(ଟ) ଆବାଂ କଥାଂ ଶୁଣୁଥଃ ।	(ଞ) ତେ ଗୀତଂ ଶୁଣୁୟାତ୍ ।

୩। ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ।

(କ) ଆପଣ ପୁରାଣ ଶୁଣନ୍ତୁ ।	(ଚ) ସଂସାରରେ କିଏ ବା ଯଶ ଇଚ୍ଛା ନ କରେ ।
(ଖ) ପିଲାମାନେ ଆଗ୍ରହରେ କଥା ଶୁଣୁଛନ୍ତି ।	(ଛ) ଈଶ୍ଵର ଜଗତକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।
(ଗ) ଦୁଷ୍ଟମାନେ ନୀତିବାକ୍ୟ ଶୁଣିବେ ନାହିଁ ।	(ଜ) ତୁମେ ମୋତେ କ'ଣ ପଚାରୁଛ ?
(ଘ) ମହତ୍ ଲୋକଙ୍କ ଉପଦେଶ ସର୍ବଦା ଶୁଣିବା ଉଚିତ ।	(ଝ) ବିଦ୍ଵାନ୍ ମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଆଦର କରନ୍ତି ।
(ଟ) ଆମ୍ଭେମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ଶୁଣୁ ।	

(ଚ) ତନାଦି କୃ (କରିବା) (ପରସ୍ମେପଦୀ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	କରୋତି	କରୁତଃ	କୃର୍ବନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	କରୋଷି	କରୁଥଃ	କରୁଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	କରୋମି	କୃର୍ଷ	କୃର୍ମଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅକରୋତ୍	ଅକରୁତାମ୍	ଅକୃର୍ବନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅକରୋଃ	ଅକରୁତମ୍	ଅକରୁତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅକରବମ୍	ଅକୃର୍ବ	ଅକୃର୍ମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	କରିଷ୍ୟତି	କରିଷ୍ୟତଃ	କରିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	କରିଷ୍ୟସି	କରିଷ୍ୟଥଃ	କରିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	କରିଷ୍ୟାମି	କରିଷ୍ୟାବଃ	କରିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	କରୋତୁ	କରୁତାମ୍	କୃର୍ବନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	କରୁ	କରୁତମ୍	କରୁତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	କରବାଣି	କରବାବ	କରବାମ

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍	କୃର୍ଯ୍ୟାତାମ୍	କୃର୍ଯ୍ୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	କୃର୍ଯ୍ୟାଃ	କୃର୍ଯ୍ୟାତମ୍	କୃର୍ଯ୍ୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	କୃର୍ଯ୍ୟାମ୍	କୃର୍ଯ୍ୟାବ	କୃର୍ଯ୍ୟାମ

ମନେରଖ :

- (୧) ‘କୃ’ ଧାତୁର ପରସ୍ମେପଦୀ ଓ ଆତ୍ମନେପଦୀ ରୂପ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମନେରଖିଲେ ଅନୁବାଦ ପ୍ରଭୃତି କରିହେବ । ଯେହେତୁ ପରସ୍ମେପଦୀର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ, ତେଣୁ ଏଠାରେ କେବଳ ପରସ୍ମେପଦୀର ରୂପ ଦିଆଗଲା । ‘ଯ୍ୟା’ ସ୍ଥାନରେ ‘ୟା’ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

- (୨) ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ‘କୃ’ ଧାତୁର ଆବଶ୍ୟକତା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି ଧାତୁର ରୂପ ମନେ ନଥିଲେ, ଧାତୁରେ ଲୁପ୍ତ (ଅନ) ବା ଭାବବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି, କୃ ଧାତୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରାଯାଇପାରିବ ।

ମାତ୍ର କର୍ମ (୨ୟା) ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରଷ୍ଟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା :- (କ) ପିଲାଟି କାନ୍ଦୁଛି - ଶିଶୁଃ କ୍ରନ୍ଦନଂ କରୋତି / ଶିଶୁଃ କ୍ରନ୍ଦତି । ରାମଃ ଗ୍ରାମଂ ଗଚ୍ଛତି । ରାମଃ ଗ୍ରାମସ୍ୟ ଗମନଂ କରୋତି ।

(ଖ) ପୁଅ ଅତିଥିଙ୍କୁ ସେବା କରୁଛି - ପୁତ୍ରଃ ଅତିଥୋଃ ସେବାଂ କରୋତି / ଅତିଥିଂ ସେବତେ ।

- (୩) ‘କୃ’ ଧାତୁ ପୂର୍ବରେ ଉପସର୍ଗ କିମ୍ବା ଉପପଦ ରହିଲେ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା:-

ଅନୁ - କୃ (ଅନୁକରଣ କରିବା) : ଛାତ୍ରଃ ଶିକ୍ଷକମ୍ ଅନୁକରୋତି ।

ଅପ - କୃ (ଅପକାର କରିବା) : ଦୁର୍ଜନଃ ସଜ୍ଜନଂ ପ୍ରତି ଅପକରୋତି ।

ଉପ - କୃ (ଉପକାର କରିବା) : ଔଷଧଃ ଶରୀରମ୍ ଉପକରୋତି ।

ସମ୍ - କୃ (ଶୁଦ୍ଧ କରିବା) : ତପସ୍ୟା ଚିତ୍ତଂ ସଂସ୍କରୋତି ।

ପରା - କୃ (ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା) : ଶିକ୍ଷକଃ ଛାତ୍ରସ୍ୟ ଆବେଦନଂ ପରାକରୋତି ।

ବି - କୃ (ବିକୃତ କରିବା) : କ୍ରୋଧଃ ଚିତ୍ତଂ ବିକରୋତି ।

ଅଧି - କୃ (ଅଧିକାର କରିବା) : ବୈଦେଶିକଃ ଭାରତବର୍ଷମ୍ ଅଧିକୃର୍ବନ୍ତି ସ୍ତୁ ।

ପରି + କୃ (ପରିଷ୍କାର କରିବା) : ସେବକଃ ଶ୍ରେଣୀଗୃହଂ ପରିଷ୍କରୋତି ।

ପୁରସ୍ + କୃ (ପୁରସ୍କାର ଦେବା) : ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଃ ସୈନିକାନ୍ ପୁରସ୍କରୋତି ।

ତିରସ୍ + କୃ (ତିରସ୍କାର କରିବା) : ସାଧୁଃ ପାପଂ ତିରସ୍କରୋତି ।

ନିର + ଆ - କୃ (ନିରାକରଣ କରିବା) : ସର୍ବକାରଃ ଅଭାବଂ ନିରାକରୋତି ।

ଆବିଷ୍ - କୃ (ଆବିଷ୍କାର କରିବା) : ବୈଜ୍ଞାନିକଃ ଉପାୟାନ୍ ଆବିଷ୍କର୍ବନ୍ତି ।

ନମସ୍ - କୃ (ନମସ୍କାର କରିବା) : ଛାତ୍ରଃ ଶିକ୍ଷକାନ୍ ନମସ୍କର୍ବନ୍ତି ।

ବହିସ୍ - କୃ (ବାହାର କରିବା) : ସୈନିକଃ ଦେଶାତ୍ ଶତ୍ରୁଂ ବହିଷ୍କରୋତି ।

ଅଳମ୍ - କୃ (ଅଳଂକୃତ କରିବା) : ପଣ୍ଡିତଃ ସଭାମ୍ ଅଳଂକୃର୍ବନ୍ତି ।

ଦୂର - କୃ (ଦୂରକରିବା) : ଡ଼ଂ ଦୁଃଖଂ ଦୂରୀକୃରୁ । ଭଗବାନ୍ ଦୁଃଖଂ ଦୂରୀକରୋତି ।

ସ୍ଥିର - କୃ (ସ୍ଥିରକରିବା) : ସଃ ପୁତ୍ରସ୍ୟ ବିବାହଂ ସ୍ଥିରୀକରିଷ୍ୟତି ।

ସତ୍ - କୃ (ସତ୍କାର କରିବା) : ଭାରତୀୟାଃ ଅତିଥୀନ୍ ସତ୍କୃର୍ବନ୍ତି ।

ପ୍ରତି - କୃ (ପ୍ରତିକାର କରିବା) : ଚିକିତ୍ସକଃ ରୋଗଂ ପ୍ରତିକରୋତି ।

- (୪) ଏତଦ୍ ଭିନ୍ନ- ତନ୍ (ବିସ୍ତାର କରିବା) : (ତନୋତି) ରବିଃ ଆତପଂ ତନୋତି । ଟୀକାମ୍ ତନୁତେ (ବ୍ୟାଖ୍ୟାକୁ ବିସ୍ତାର କରୁଛି) ।

ମନ୍ (ମନନ କରିବା) : ବହୁ ମନୁତେ ତବ ସମାଗମମ୍ ।

ଆ - ତନ୍ (ବ୍ୟାପିବା) : ଆ ତନୋତି ଗୃହଂ ଧୂମଜାଳଃ ।

(ଛ) କ୍ରୀଡ଼ା

ଜ୍ଞା (ଜାଣିବା, ବୋଧ କରିବା) (ପରସ୍ପେଷଦୀ ରୂପ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଜାନାତି	ଜାନାତଃ	ଜାନନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଜାନାସି	ଜାନାଥଃ	ଜାନାଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଜାନାମି	ଜାନାବଃ	ଜାନାମଃ

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅଜାନାତ୍	ଅଜାନାତାମ୍	ଅଜାନନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅଜାନାଃ	ଅଜାନାତମ୍	ଅଜାନାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅଜାନାମ୍	ଅଜାନାବ	ଅଜାନାମ

ଲୁଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଜ୍ଞାସ୍ୟତି	ଜ୍ଞାସ୍ୟତଃ	ଜ୍ଞାସ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଜ୍ଞାସ୍ୟସି	ଜ୍ଞାସ୍ୟଥଃ	ଜ୍ଞାସ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଜ୍ଞାସ୍ୟାମି	ଜ୍ଞାସ୍ୟାବଃ	ଜ୍ଞାସ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଜାନାତୁ	ଜାନାତାମ୍	ଜାନନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଜାନାହି	ଜାନାତମ୍	ଜାନାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଜାନାନି	ଜାନାବ	ଜାନାମ

ବିଧିଲିଙ୍ଗଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଜାନାୟାତ୍	ଜାନାୟାତାମ୍	ଜାନାୟଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଜାନାୟାଃ	ଜାନାୟାତମ୍	ଜାନାୟାତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଜାନାୟାମ୍	ଜାନାୟାବ	ଜାନାୟାମ

(୧) ଜ୍ଞା ଧାତୁ ଉପସର୍ଗଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

ଅନୁ - ଜ୍ଞା (ଅନୁମତି ଦେବା) : ମାଂ ଗମନାୟ ଅନୁଜାନାହି ।

ଅଭି - ଜ୍ଞା (ମନେପକାଇବା / ଚିହ୍ନିବା) : ମୁଦ୍ରିକୟା ଦୁଷ୍ପ୍ୟକ୍ତଃ ଶକୁନ୍ତଳାମ୍ ଅଭ୍ୟଜାନାତ୍ ।

ଅବ - ଜ୍ଞା (ଅନାଦର କରିବା) : କମପି ମା ଅବଜାନାହି ।

ପ୍ରତି - ଜ୍ଞା (ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା) : ଛାତ୍ରଃ ସତ୍ୟଂ ବକ୍ତୁଂ ପ୍ରତିଜାନାତି ।

(୨) ଜ୍ଞା ଧାତୁର ଆତ୍ମନେପଦୀ ରୂପ : ଜାନୀତେ, ଅଜାନୀତ, ଜ୍ଞାସ୍ୟତେ, ଜାନୀତାମ୍, ଜାନୀତ ।

(୩) ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଧାତୁମାନଙ୍କର ରୂପ -

ଅଶ୍ (ଖାଇବା ଅର୍ଥରେ) : ଲଟ୍ ଅଶ୍ନାତି, ଲୁଟ୍‌ରେ ଅଶିଷ୍ୟତି । ଶିଶୁଃ ଦିବସସ୍ୟ ତ୍ରିଃ ଅଶ୍ନାତି ।

ବନ୍ଧ୍ (ବାନ୍ଧିବା ଅର୍ଥରେ) : ସା କେଶପାଶଂ ବଧ୍ନାତି ।

ଗ୍ରହ୍ (ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଗ୍ରହଣରତନା କରିବା) : ବାଳିକା ମାଳାଂ ଗ୍ରହ୍ଣାତି । ସଃ କାବ୍ୟଂ ଗ୍ରହ୍ଣସ୍ୟତି ।

‘ଲୁ’ (ଛେଦନ କରିବା, ଛିଣ୍ଡେଇବା) : ଲୁନାତି / ଲୁନୀତେ, ଲବିଷ୍ୟତି / ଲବିଷ୍ୟତେ, କାନନଂ ନ ଲୁନାହି । କୃଷକଃ

ଶସ୍ୟଂ ଲୁନାତି । ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଜ) ଚୁରାଦି

ଚୁରାଦି ଗଣୀୟ ଧାତୁର ନିଜ ଅର୍ଥରେ (ସ୍ଵାର୍ଥେ) ଶିଚ୍ (ଇ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ।

ଚୁର୍ + ଶିଚ୍ (ଇ) = ଚୋରି + ଅ + ଡିପ୍ = ଚୋରୟତି (ଚୋରି କରିବା)

ପୂଜ୍ (ପୂଜାକରିବା) (ପରସ୍ମୈପଦୀ)

ଲଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ଵିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଜୟତି	ପୂଜୟତଃ	ପୂଜୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଜୟସି	ପୂଜୟଥଃ	ପୂଜୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଜୟାମି	ପୂଜୟାବଃ	ପୂଜୟାମଃ

ଲଙ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ଵିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ଅପୂଜୟତ୍	ଅପୂଜୟତାମ୍	ଅପୂଜୟନ୍
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ଅପୂଜୟଃ	ଅପୂଜୟତମ୍	ଅପୂଜୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ଅପୂଜୟମ୍	ଅପୂଜୟାବ	ଅପୂଜୟାମ

ଲୃଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ଵିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଜୟିଷ୍ୟତି	ପୂଜୟିଷ୍ୟତଃ	ପୂଜୟିଷ୍ୟନ୍ତି
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଜୟିଷ୍ୟସି	ପୂଜୟିଷ୍ୟଥଃ	ପୂଜୟିଷ୍ୟଥ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଜୟିଷ୍ୟାମି	ପୂଜୟିଷ୍ୟାବଃ	ପୂଜୟିଷ୍ୟାମଃ

ଲୋଟ୍‌ଲକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ଵିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଜୟତୁ	ପୂଜୟତାମ୍	ପୂଜୟନ୍ତୁ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଜୟ	ପୂଜୟତମ୍	ପୂଜୟତ
ଉତ୍ତମପୁରୁଷ	ପୂଜୟାନି	ପୂଜୟାବ	ପୂଜୟାମ

ବିଧିଲିଖନକାର

	ଏକବଚନ	ଦ୍ୱିବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମପୁରୁଷ	ପୂଜକେତ୍	ପୂଜକେତାମ୍	ପୂଜକେୟୁଃ
ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ	ପୂଜକେଃ	ପୂଜକେତମ୍	ପୂଜକେତ
ଉଚ୍ଚମପୁରୁଷ	ପୂଜକେୟମ୍	ପୂଜକେବ	ପୂଜକେମ

କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଧାତୁର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ରୂପ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା-

ଚୁର୍ (ଚୋରିକରିବା) : ଚୋରୟତି, ଅଚୋରୟତ, ଚୋରୟିଷ୍ୟତି, ଚୋରୟତୁ, ଚୋରୟେତ୍ ।

କ୍ଷାଲ୍ (ଧୋଇବା) : କ୍ଷାଲୟତି, ଅକ୍ଷାଲୟତ, କ୍ଷାଲୟିଷ୍ୟତି, କ୍ଷାଲୟତୁ, କ୍ଷାଲୟେତ୍ ।

କ୍ଷାଲ୍ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରାୟତଃ ‘ପ୍ର’ ଉପସର୍ଗ ଲାଗିଥାଏ । ପ୍ରକ୍ଷାଲୟତି ଇତ୍ୟାଦି ।

ତତ୍ (ତଡ଼ିଦେବା / ଆଘାତ କରିବା) : ତାଡ଼ୟତି, ଅତାଡ଼ୟତ, ତାଡ଼ୟିଷ୍ୟତି, ତାଡ଼ୟତୁ, ତାଡ଼ୟେତ୍ ।

ପ୍ର + ଈର୍ (ପ୍ରେରଣ କରିବା) : ପ୍ରେରୟତି, ପ୍ରେରୟତ, ପ୍ରେରୟିଷ୍ୟତି, ପ୍ରେରୟତୁ, ପ୍ରେରୟେତ୍ ।

ସେହିପରି ଭକ୍ଷ୍ (ଭକ୍ଷଣ କରିବା), ଚିତ୍ର (ଚିତ୍ର କରିବା), ଅର୍ଜ୍ଜ୍ (ଅର୍ଜନ କରିବା), ଗଣ୍ (ଗଣନା କରିବା), ଦଣ୍ଠ୍ (ଦଣ୍ଡଦେବା), ମାର୍ଗ୍ (ଖୋଜିବା), ରଚ୍ (ରଚନା କରିବା), ସୁଚ୍ (ସୂଚନା ଦେବା), ପୁର୍ (ପୁରଣ କରିବା), ଚିନ୍ତ୍ (ଚିନ୍ତା କରିବା), ପାଲ୍ (ପାଳନ କରିବା), ଅର୍ଜ୍ଜ୍ - (ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରିବା), ମିଶ୍ର - (ମିଶାଇବା), ବଞ୍ଚ୍ (ବାଞ୍ଛିବା), ଶ୍ଵହ୍ - (ଶ୍ଵହା କରିବା), ପୀଡ୍ (ପୀଡ଼ାଦେବା), ବର୍ଣ୍ଣ୍ (ରଙ୍ଗେଇବା), ମାନ୍ - (ସମ୍ମାନଦେବା), ଆ-ସ୍ଵାଦ୍ (ଆସ୍ଵାଦନ କରିବା), ଲଘ୍ (ଲଘନ କରିବା), ବଞ୍ଚ୍- ପ୍ରତାରଣା କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ପୂଜ୍ ଧାତୁର ରୂପ ପରି ହୋଇଥାଏ ।

ଚୁରାଦି ଗଣ୍ୟାୟ କେତେକ ଧାତୁର ଆତ୍ମନେପଦୀ ପ୍ରଥମପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି-

ପୂଜ୍ - ପୂଜୟତେ, ଅପୂଜୟତ, ପୂଜୟିଷ୍ୟତେ, ପୂଜୟତାମ୍, ପୂଜୟେତ ।

ମନ୍ତ୍ - ମନ୍ତୟତେ, ଅମନ୍ତୟତ, ମନ୍ତୟିଷ୍ୟତେ, ମନ୍ତୟତାମ୍, ମନ୍ତୟେତ ।

ବଞ୍ଚ୍ - ବଞ୍ଚୟତେ, ଅବଞ୍ଚୟତ, ବଞ୍ଚୟିଷ୍ୟତେ, ବଞ୍ଚୟତାମ୍, ବଞ୍ଚୟେତ ।

ପ୍ରାର୍ଥ୍ - ପ୍ରାର୍ଥୟତେ, ପ୍ରାର୍ଥୟତ, ପ୍ରାର୍ଥୟିଷ୍ୟତେ, ପ୍ରାର୍ଥୟତାମ୍, ପ୍ରାର୍ଥୟେତ ।

ଭର୍ଷ୍ - ଭର୍ଷୟତେ, ଅଭର୍ଷୟତ, ଭର୍ଷୟିଷ୍ୟତେ, ଭର୍ଷୟତାମ୍, ଭର୍ଷୟେତ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅଭିପ୍ରାୟ

୧। ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦେଶଂ ଧାତୁରୂପେଣ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ ।

ଯଥା :- ମା କୁରୁ ଧନ-ଜନ-ଯୌବନଗର୍ବମ୍ । (କୃ - ଲୋଚ୍)

(କ) ରାଜା ପଣ୍ଡିତସଭାମ୍ _____ । (କୃ - ଲଟ୍)

(ଖ) ମୂର୍ଖାଃ ସଂସାରେ କିମପି ନ _____ । (ଜ୍ଞା - ଲଟ୍)

- (ଗ) ଛାତ୍ରାଃ ପଠନେ ଶ୍ରମଂ _____ । (କୃ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ)
 (ଘ) ଉତ୍କଳୀୟାଃ ଜଗନ୍ନାଥଂ ଶ୍ରଦ୍ଧୟା _____ । (ପୂଜ - ଲଟ୍)
 (ଙ) ସଂପ୍ରତି ଛାତ୍ରାଃ ସର୍ବାଂ ବିଦ୍ୟାଂ _____ । (ଜ୍ଞା - ବିଧିଲିଙ୍ଗ)
 (ଚ) ତେ ଇଦମ୍ ଅନାୟାସେନ _____ । (କୃ - ଲୃଟ୍)
 (ଛ) ସର୍ବେ ସର୍ବଂ _____ । (ଜ୍ଞା - ଲୋଟ୍)
 (ଜ) ଛାତ୍ରାଃ ଗୁରୁନ୍ _____ । (ପୂଜ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ)
 (ଝ) ସା ନଦ୍ୟାଂ ବସ୍ତ୍ରଂ _____ । (ପ୍ର + ଶାଲ୍ - ଲଟ୍)
 (ଞ) ବାନରାଃ ମାନବାନ୍ _____ । (ଅନୁ + କୃ - ଲଟ୍)

୨। ନିମ୍ନଲିଖିତକ୍ରିୟାପଦାନି ବ୍ୟବହୃତ୍ୟ ପୃଥକ୍ ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ ।

(କ) ଜାନାହି -	(ଚ) ଅଶ୍ଳାଢି -
(ଖ) କୁର୍ମିଃ -	(ଛ) ବିଜ୍ଞାପୟତି -
(ଗ) ପୂଜୟେଃ -	(ଜ) ଜାନାତୁ -
(ଘ) ଚିରସ୍ମରନ୍ତି -	(ଝ) ପୂଜୟନ୍ତୁ -
(ଙ) ଚାତୟତୁ -	(ଞ) ଅକରୋଃ -

୩। ନିମ୍ନଲିଖିତବାକ୍ୟାନି ସଂଶୋଧୟତ ।

(କ) ବୟଂ ଫଳାନି ବଞ୍ଚୟାବଃ ।	(ଚ) ଅହଂ ଦ୍ଵାଂ ଜ୍ଞାସ୍ୟସି ।
(ଖ) ଦ୍ଵଂ ସତ୍ୟଂ ଜାନାତୁ ।	(ଛ) ସା ପୁତ୍ରଂ ଅପ୍ରେରୟତ୍ ।
(ଗ) ମନଃ ଦୁଃଖଂ ମଥ୍ୟାତି ।	(ଜ) କୃପଣାଃ ଧନଂ ସ୍ଫୁହୟତି ।
(ଘ) କାଳକ୍ରମେଣ ସଃ ସର୍ବଂ ଅଜାନାତ୍ ।	(ଝ) ଅହଂ କବିତାଂ ରଚିଷ୍ୟାମି ।
(ଙ) ଭବାନ୍ ବୃକ୍ଷରୋପଣଂ କୁରୁ ।	(ଞ) ପଠନାତ୍ ପ୍ରାକ୍ ଈଶ୍ଵରଂ ପୂଜେତ୍ ।

୪। ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ।

(କ) ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭଲଭାବେ ଜାଣେ ।	(ଚ) ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭୂଷିତ କରେ ।
(ଖ) ମା' ଭାତରେ ଘିଅ ମିଶାଉଛନ୍ତି ।	(ଛ) ମୁଁ ସେହି ଦେବୀଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
(ଗ) ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।	(ଜ) ମୃଗମାନେ ଜଳପାନ କରନ୍ତୁ ।
(ଘ) ଶବର ବଣରେ ଜାଲ ବିସ୍ତାର କରୁଛି ।	(ଝ) ଧନ ପ୍ରତି ଲୋଭ କରିବ ନାହିଁ ।
(ଙ) ତୁମେ ସେଠାରେ କଳହ କରିବ ନାହିଁ ।	(ଞ) ତୁମେ କ'ଣ ମୋ କଥା ଜାଣିଛ ?

ସାଧାରଣ ଅନୁଶୀଳନ

୧ । ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦେଶଂ ସମୁଚିତକ୍ରିୟାପଦେଃ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନାନି ପୂରୟତ ।

- (କ) ପୁତ୍ରାଃ ପିତରଂ _____ । (ସେବ୍ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ୍)
- (ଖ) ଅହଂ ଧନମ୍ _____ । (ଲଭ୍ - ଲଟ୍)
- (ଗ) ବୟଂ ସୈନିକାଃ _____ । (ଭୁ - ଲୃଟ୍)
- (ଘ) ଯୁୟଂ ପୁଷ୍ପକଂ _____ । (ନୀ - ଲୋଟ୍)
- (ଙ) ତୃଷାତ୍ତଃ ଶୀତଳଜଳଂ _____ । (ପା - ଲୃଟ୍)
- (ଚ) ଆବାଂ ଗୃହଂ _____ । (ଗମ୍ - ଲଟ୍)
- (ଛ) ବୃଦ୍ଧାଃ ରାମଲୀଳାଂ _____ । (ଦୃଶ୍ - ଲୃଟ୍)
- (ଜ) ଯୁବାଂ ଶିକ୍ଷକୌ _____ । (ଅସ୍ - ଲଟ୍)
- (ଝ) ସାୟଂ ଛାତ୍ରାଃ ଛାତ୍ରାବାସେ _____ । (ଅସ୍ - ଲୃଟ୍)
- (ଞ) ରାମଃ ରାବଣଂ _____ । (ହନ୍ - ଲଟ୍)
- (ଟ) ସର୍ପାଃ ନକୁଳେଭ୍ୟଃ _____ । (ଭୀ - ଲଟ୍)
- (ଠ) ଦାତାରଃ ଧନଂ _____ । (ଦା - ଲୃଟ୍)
- (ଡ) ଛାତ୍ରଃ ଉପଦେଶଂ _____ । (ଶୁ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ୍)
- (ଣ) ବାଳକାଃ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ _____ । (କୃ - ଲଟ୍)
- (ଶ) ଅହଂ ମିତ୍ରଂ _____ । (ପ୍ରଞ୍ଜ - ଲୃଟ୍)
- (ଡ) ଦ୍ଵଂ ସର୍ବକଥାଃ _____ । (ଜ୍ଞା - ଲୋଟ୍)
- (ଥ) ବୟଂ ଗଣେଶଂ _____ । (ପୂଜ୍ - ବିଧିଲିଙ୍ଗ୍)
- (ଦ) ଯୁୟଂ ଗୁରୁନ୍ _____ । (ପୂଜ୍ - ଲୋଟ୍)
- (ଧ) ସ୍ତ୍ରୀୟଃ ନଦ୍ୟାଃ ଜଳଂ _____ । (ଆ + ନୀ - ଲୃଟ୍)
- (ନ) ଯୁବାଂ ପୂଜାଂ _____ । (କୃ - ଲୃଟ୍)
- (ପ) ଅରଣ୍ୟେ ଜନ୍ତବଃ _____ । (ସ୍ଥା - ଲଟ୍)

୨ । ଅଧସ୍ତନବାକ୍ୟାନାଂ ସଂଶୋଧନଂ କୁରୁତ ।

(କ) ଅହଂ ଧନଂ ଲପ୍ସ୍ୟାମି ।	(ଚ) ହରିଶାଃ ଜଳଂ ପିବତୁ ।
(ଖ) ଭିକ୍ଷୁକଃ ଗ୍ରାମେ ଅଭିକ୍ଷତ୍	(ଛ) ଦ୍ଵଂ ସଦା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଂ ଶୁଣୋତୁ ।

- (ଗ) ତେ ମମ କଥାଂ ନ ଜାନାନ୍ତି । (ଜ) ସଃ ଅନାୟାସେନ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ ଅକୃରୁତ ।
 (ଘ) ଅହଂ ତେ ସୁମିଷ୍ଟାନି ଫଳାନି ଦଦାମି, ଖାଦତୁ । (ଝ) ତ୍ଵଂ ଗୁରୁଜନାନ୍ ସେବ ।
 (ଟ) ସତ୍ସଙ୍ଗାତିଃ କିଂ ନ କୁର୍ବନ୍ତି ? (ଠ) ଶୀତର୍ତ୍ତୋ ଉତ୍ତରତଃ ଶୀତଳପବନଃ ବହିଷ୍ୟତି ।

୩। ଅଧସ୍ତନବାକ୍ୟାନାଂ ସଂସ୍କୃତେନ ଅନୁବାଦଂ କୁରୁତ ।

- (କ) ବ୍ୟାଧିଂ ମୃଗମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲା । (ଚ) ମୁଁ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣେ ।
 (ଖ) ଗାଈଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ିଆରେ ଘାସ ଚରୁଛନ୍ତି । (ଠ) ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୟକରେ ନାହିଁ ।
 (ଗ) ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଆଡ଼େ ଯାଅ ନାହିଁ । (ଡ) ସମସ୍ତେ ଭଲ ପଢ଼ନ୍ତୁ ।
 (ଘ) ଲୋକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । (ଢ) ତୁମେ ମୋତେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲ ।
 (ଟ) ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣନ୍ତି । (ଣ) ପାଣ୍ଡବମାନେ ସେତେବେଳେ ଅରଣ୍ୟରେ ଥିଲେ ।
 (ତ) ମୂର୍ଖମାନେ ଦୁନିଆଁରେ କ'ଣ ଜାଣିବେ ? (ତ) ପିଲାମାନେ ରାତିରେ ଦୁଧ ପିଇବା ଉଚିତ ।
 (ଛ) ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ । (ଥ) ସ୍ୱୟଂ ସେବକ ସମସ୍ତଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି ।
 (ଜ) ଶବର ବଣରେ ବୁଲୁଛି । (ଦ) କୃଷକ ଗାଈଦୁଇଟିକୁ ଗାଁକୁ ନେଲା ।
 (ଝ) ଆମେ ଏହି କାମଟିକୁ କରିବୁ । (ଧ) ଆମ୍ଭେମାନେ ନନ୍ଦନକାନନ ଯିବୁ ।
 (ଞ) ସମସ୍ତେ ମନ୍ଦିରରେ ପୁରାଣ ଶୁଣିବା ଉଚିତ । (ନ) ଏବର୍ଷ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେତୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇପାରେ ।

